

Avots: Jurista Vārds
Autors: Jurista Vārds
Datums: 22.06.2010.
Lappuse: 6-23

Atrunas jēdziens un atbilstība līguma objektam un mērķim

Starptautiskajās tiesībās ietvertais atrunu tiesiskais regulējums ir tik daudzšķautņains, ka ir sarežģīti prognozēt tā turpmāko attīstību un Latvijas lomu tajā.

D Phil (Oxon) [Paparinskis Mārtiņš](#),

Hauzeres institūta pētnieks Ņujorkas universitātē¹

Atrunu tiesiskais regulējums ir neatņemama starptautisko līgumtiesību daļa. Vismaz pēdējos 55 gadus atrunu tiesiskais regulējums pastāvīgi ir mainījies, un, kaut arī to galvenie noteikumi ir ietverti plaši atzītās un skaidros starptautisko līgumu noteikumos, mūsdienu tiesību jaunrade pieprasa pastāvīgu tiesību normu stāvokļa pārvērtēšanu *de lege lata*. Šajā rakstā² analizēti daži no atrunu tiesiskā regulējuma būtiskākajiem elementiem kontekstā ar Latvijas praksi. Šā tiesiskā regulējuma analīze tiks izklāstīta četrās daļās. Pirmkārt, tiks sniegts relatīvi īss atrunu tiesiskā regulējuma attīstības pārskats, lai norādītu uz periodiski aktuālajām tēmām un jautājumiem tiesību jaunradē. Otrkārt, tiks aplūkots atrunas jēdziens, īpaši atrunu nošķiršana no interpretatīvām deklarācijām, un Latvijas prakse šajā jautājumā. Treškārt, tiks analizēta līguma objekta un mērķa nozīme tiesību veikt atrunas ierobežošanā, arī kontekstā ar Latvijas praksi. Ceturtkārt, tiks pētītas atrunas izdarīšanas sekas, īpaši iespēja neņemt vērā³ nepieļaujamas atrunas. Šis raksts pauž ideju, ka, par spīti *prima facie* ievērojamām atšķirībām pieejā noteiktiem atrunu tiesiskā regulējuma aspektiem, tās var mainīt, izmantojot turpmāko valstu praksi un radot jaunas lokāla rakstura paražu tiesību normas.

Saistītās publikācijas

- [Jurista Vārds: Piezīmes pie sagatavotā lēmuma projekta \(30.01.2007\)](#)
- [Jurista Vārds: Maisot tiesisko "spageti bļodu" \(30.01.2007\)](#)
- [Jurista Vārds: Igaunijas un Krievijas robežlīgumi un debates par valstu pēctecību \(14.03.2006\)](#)
- [LIKUMI.LV: Par likuma "Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" 1. panta vārdu "ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu" atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam \(30.11.2007\)](#)

1. Vēsturiskā attīstība un tiesību avoti

Tiesību vēsturiskajai attīstībai ir trejāda nozīme. Pirmkārt, valstu nostājai var būt nozīme, gan noskaidrojot paražu tiesību saturu (kā valsts prakses), gan arī interpretējot līgumtiesību normas (kā turpmākā līguma piemērošanas prakse, *travaux préparatoires* vai līguma noslēgšanas apstākļi). Otrkārt, vēsturiska perspektīva var palīdzēt novērtēt svarīgos un periodiski aktuālos konceptuālos jautājumus.⁴ Treškārt, atrunu tiesiskā regulējuma tiesību jaunrades process bieži ir mērķēts uz

pamanāmo pastāvošā tiesiskā regulējuma trūkumu izlabošanu, tādējādi noteiktas mūsdienu tiesību nianses var saprast, vienīgi ievērojot iepriekšējo tiesisko regulējumu. Šajā raksta nodaļā tiks aplūkots atrunu tiesiskais regulējums četros posmos: tiesiskais stāvoklis līdz iepriekšējā gadsimta piecdesmitajiem gadiem, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskās tiesas (turpmāk tekstā arī - Tiesa) konsultatīvais atzinums lietā "Atrunas pie Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to"⁵ (turpmāk tekstā - Genocīda atzinums), Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām (turpmāk tekstā - VKLT) tiesiskais regulējums⁶ un mūsdienu attīstība. Pēc īsa vēstures un mūsdienu situācijas apskata tiks aplūkoti mūsdienu tiesību avoti.

Pirmkārt, līdz iepriekšējā gadsimta piecdesmitajiem gadiem atrunu tiesiskais regulējums balstījās uz relatīvi vienkāršo vienprātības principu. Starptautiskie līgumi tika uztverti analogi līgumiem nacionālajās tiesībās.⁷ Atrunai bija jāpiekrīt visām līgumslēdzējām pusēm,⁸ jo "[attiecīgā starptautiskā līguma]⁹ ratifikācija ar atrunām [...] nebūtu īsta ratifikācija, bet gan jaunas vienošanās piedāvājums, kas atšķiras no tā, ko ir parakstījuši pilnvarotie pārstāvji, un citas līgumslēdzējas puses varētu izvēlēties pieņemt vai ne".¹⁰ Saskaņā ar šo vienprātības principu atrunu izdarījusī valsts faktiski izteica piedāvājumu kļūt par līguma dalībnieci ar mazāku saistību apjomu, nekā paredz līgums, un pārējo līgumslēdzēju pušu ziņā bija pieņemt vai noraidīt šo piedāvājumu.¹¹ Lai gan Amerikas Savienoto Valstu praksē pastāvēja elastīgāks modelis (pieļaujot līguma stāšanos spēkā attiecībā uz noteiktu valsti, pat ja dažas [citas] valstis nebija pieņēmušas atrunu),¹² vispārēji joprojām pastāvēja prasība pēc vienprātīgas piekrišanas.¹³ Šā modeļa pievilcīgākais aspekts bija tā vienkāršība - mūsdienu diskusijām par atrunu pieļaujamību, iebildumiem pret atrunām un atrunu vērā neņemšanai nav nozīmes regulējumā, kura pamatā ir *status quo*. Nav pārsteidzoši, ka visbargāk iespējamās izmaiņas tika kritizētas par to sarežģītību un neparedzamo raksturu.¹⁴

Otrkārt, nozīmīgs ceļā no vienprātības sistēmas pretim lielākam elastīgumam bija t. s. Genocīda atzinums saistībā ar atrunām pie Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to (turpmāk tekstā - Genocīda konvencija). Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja bija uzdevusi Tiesai jautājumu, vai atrunu izdarījusi valsts var būt starptautiska līguma dalībniece, ja dažas līgumslēdzējas puses nepieņem atrunu, un kādas tiesiskās attiecības valstij, kura izdarījusi atrunu, tādā gadījumā būtu *vis-à-vis* iebildumus izteikušajām un iebildumus neizteikušajām valstīm. Tiesa atzina, ka saskaņā ar tradicionālo uzskatu un integritātes principu "nevienu atruna nav spēkā, ja vien tai nav piekritušas visas līgumslēdzējas puses bez izņēmuma, līdzīgi kā gadījumā, ja atruna būtu formulēta [attiecīgā starptautiskā līguma slēgšanas] sarunu laikā".¹⁵ Tomēr Genocīda konvencijas raksturs pamatoja elastīgāku šā principa piemērošanu: "Apvienoto Nāciju [Organizācijas], kuras aizbildnībā Konvencija tika noslēgta, skaidri universālais raksturs", "ļoti plašā paredzētā [Konvencijas dalībvalstu] iesaistīšanas pakāpe", "lielāks elastīgums starptautiskajā praksē attiecībā uz daudzpusējām konvencijām", vairākuma balsojums Konvencijas pieņemšanai un pamatprincipi, noteikumi un Konvencijas mērķi.¹⁶ Noraidījusi vienprātības principu (pieciem tiesnešiem stingri iebilstot), Tiesa piedāvāja sabalansētāku modeli, ko G. Ficomoris (*G. Fitzmaurice*) diezgan nievājoši nosauca par "puskoka [*half-a-loaf*] doktrīnu".¹⁷ Tiesas atzinumu var rezumēt ar trim tēzēm: pirmkārt, ja pret atrunu ir iebildušas dažas, bet ne visas valstis, [atrunu izdarījusī] valsts ir līguma dalībniece, ja tās atruna nav pretēja [attiecīgā līguma] objektam un mērķim; otrkārt, valstis, kuras neiebilst pret atrunu, var uzskatīt, ka līgums ir spēkā *vis-à-vis* atrunu izdarījušo valsti; un, treškārt, valstis, kuras iebilst pret atrunu, var uzskatīt līgumu par spēkā neesošu *vis-à-vis* atrunu izdarījušo valsti.¹⁸

Izņēmumi, kas var ietekmēt līgumu spēkā esamību, ir viltus, maldi vai draudi, nevis valsts vieglprātīga attieksme pret patiesās gribas formulēšanu.

Treškārt, Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tiesību komisija (turpmāk tekstā - STK), lai gan sākotnēji bija skeptiski noskaņota, galu galā pieņēma Genocīda atzinumā ietvertā atrunu

tiesiskā regulējuma loģisko pamatu. Ceturtais īpašais ziņotājs par starptautisko līgumu tiesībām sers Hamprijs Valdoks (*Sir Humphrey Waldock*) noraidīja viņa ievērojamo priekšgājēju - Brīrlija (*Brierly*), Lauterpahta (*Lauterpacht*) un Ficmorica - kritiskāko nostāju un uzsvēra starptautiskās sabiedrības spiedienu. Tāpat viņš akcentēja, ka ir vēlama universāla dalība starptautiskos līgumos.¹⁹ Viņa priekšlikumu projekts balstījās uz Genocīda atzinuma modeli ar tajā ietvertajiem centieniem panākt līdzsvaru starp tiesībām veikt atrunas un tādu atrunu nepieļaušanu, kuras ir pretējas līguma objektam un mērķim. Kā tāds šis projekts tika akceptēts STK, atrada vietu STK 1966. gada Noteikumu projektā par starptautisko līgumu tiesībām un tika plaši atspoguļots arī pašas VKLT 19.-23. pantā.²⁰ VKLT regulē atrunas vairākos pantos, sniedzot definīciju 2. panta pirmās daļas "d" punktā²¹ un tālāk regulējot atrunu veikšanu 19. pantā,²² atrunu akceptēšanu un iebildumus pret atrunām 20. pantā,²³ tiesiskās sekas 21. pantā,²⁴ kā arī atrunu un iebildumu pret atrunām atsaukšanu 22. pantā un atrunu veikšanas procedūru 23. pantā. Tomēr, neraugoties uz mērķīgo skaidrību, kā Sinklērs rakstīja 1984. gadā, "[VKLT tiesiskais] regulējums ir sarežģīts un slēpj daudzas grūtības, kas rodas tā piemērošanā".²⁵

Ceturtkārt, mūsdienu atrunu tiesiskais regulējums ir ietverts VKLT, bet tas nebūt nenozīmē, ka visas pretrunas ir atrisinātas. Latvijas situācija ir relatīvi vienkārša. VKLT Latvijai ir saistoša starptautiskajās līgumtiesībās un tādējādi saskaņā ar VKLT 4. pantu tā ir piemērojama attiecībās ar citām VKLT dalībvalstīm (bet ne attiecībās ar valstīm, kuras nav VKLT dalībvalstis, no tām spilgtākie piemēri ir Amerikas Savienotās Valstis (turpmāk tekstā arī - ASV) un Francija). Tomēr, lai gan pilnīgu VKLT paražu tiesību statusu varētu apšaubīt,²⁶ acīmredzami neapstrīdamā VKLT *presumption de positivité*, kas ir atspoguļota Tiesas judikatūrā,²⁷ un prakse tās pieņemšanā depozitārijos²⁸ ļauj uzskatīt, ka VKLT *grosso modo* atspoguļo paražu tiesības aplūkojamā jautājumā. Tas nozīmē: neatkarīgi no tā, vai VKLT noteikumi tiek piemēroti kā starptautiska līguma noteikumi vai arī kā precīzi paražu tiesību satura rezumējumi, iespējams, ir praktiski uzskatīt, ka VKLT ir līdzīgi piemērojama visiem gadījumiem, neatkarīgi no tā, vai citas valstis ir vai nav VKLT dalībvalstis. Tajā pašā laikā visumā viendabīgais tiesiskais regulējums nav novērsis atsevišķās pretrunas, *inter alia* attiecībā uz dažiem ļoti nozīmīgiem jēdzieniem (piemēram, atrunu un interpretatīvo deklarāciju nošķiršana un to noteikumu, kas iespaido līguma objektu un mērķi, nošķiršana no noteikumiem, kas to nedara, iespējamība akceptēt nepieļaujamas atrunas (tas ir, dihotomija starp "pieļaujamības" un "pretstatīšanas" skolām) un sekas, ko rada iebildumi (īpaši attiecībā uz [atrunu] neņemšanu vērā). Daži no šiem jautājumiem tiks aplūkoti turpmākajās nodaļās.

Piektkārt, kaut gan formālais atrunu tiesiskā regulējuma tiesību avots ir VKLT un attiecīgās paražu tiesības, materiālo tiesību avotu, kuros ir meklējams [formālā regulējuma] saturs, ir daudz vairāk.²⁹ Tie piemērojami vai nu kā starptautiskās līgumtiesības, vai arī kā precīzs paražu tiesību atspoguļojums. VKLT 2. panta pirmās daļas "d" punktā un 19.-23. pantā ir galvenais tiesiskais regulējums, kas ir jāinterpretē atbilstoši pašas VKLT 31. un 32. pantā ietvertajiem starptautisko līgumu interpretācijas noteikumiem.³⁰ 1966. gada STK Noteikumu projekts par starptautisko līgumu tiesībām, īpašo ziņotāju ziņojumi, diskusijas STK un noteikti arī Vīnes konferences dokumenti var būt ļoti noderīgi citu VKLT noteikumu interpretācijai (īpaši pašu interpretācijas noteikumu interpretācijai), bet tie nav sevišķi noderīgi attiecībā uz atrunām. Vēsturiskā attīstība pilnībā atstāj neievērotas pretrunas (interpretatīvās deklarācijas VKLT pat nav pieminētas), uztur mērķtiecīgu nenoteiktību (attiecībā uz pieļaujamības un pretstatīšanas nošķiršanu) vai vienkārši nenovērtē problēmas iespējamību (attiecībā uz iespēju neņemt vērā ar līgumu nesavienojamās atrunas).³¹ Attiecībā uz atrunām arī nav daudz judikatūras - Anglijas un Francijas Kontinentālā šelfa šķīrējtiesas lieta³² un vairāki Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk tekstā - ECT) spriedumi (īpaši spriedumi lietās *Belilos* un *Loizidou*), un Amerikas Cilvēktiesību tiesas spriedumi ir retie piemēri.³³ Vēl pretrunīgāka ir Apvienoto Nāciju Organizācijas Cilvēktiesību komitejas (turpmāk tekstā arī - CTK) prakse, kas ir atspoguļota tās Vispārējā komentārā Nr. 24 un Kenedija Rolsa

(Kenedy Rawles) ziņojumā,³⁴ un tās iespējamās sekas citu pamattiesību uzraugošo institūciju starptautisko līgumu praksē.³⁵

Visvērtīgākais avots pašlaik, šķiet, ir STK uzsāktais darbs pie [Noteikumu projekta par] atrunām pie starptautiskajiem līgumiem. Īpašais ziņotājs A. Pelē līdz šim ir sniedzis 13 ziņojumus par dažādiem atrunu tiesiskā regulējuma aspektiem, un ziņojumi, to apspriešana STK un STK ziņojumi un vadlīniju projekti, kā arī [vadlīniju projektu] komentāri ir patiešām plašs informācijas avots par atrunu tiesisko regulējumu un praksi, kas turklāt ir viegli pieejams STK interneta adresē.³⁶ Ņemot vērā līdz šim, iespējams, nepieredzētu atrunu izpēti vadlīnijās un komentāros, ir svarīgi apsvērt arī to kā formālu tiesību avotu nozīmīgumu. Ir labi zināms, ka STK darbs var notikt dažādās formās un ietekmēt starptautisko tiesību saturu dažādos veidos. Divi no vispazīstamākajiem piemēriem ir starptautiskās līgumtiesības un valsts atbildība. Starptautiskajās līgumtiesībās G. Ficmorica ideja par paskaidrojošu kodeksu piekāpās Valdoka (*Waldock*) argumentācijai par līguma par līgumiem nepieciešamību (un VKLT ir bijusi ļoti spēcīga ietekme uz paražu tiesībām). [Valsts] atbildības tiesībās diskusija par līgumu formu līdz šim ir atlikta, dodot priekšroku Dž. Krauforda (*Crawford*)³⁷ atbalstītajiem Noteikumiem par valsts atbildību (arī šiem noteikumiem ir bijusi līdzīgi spēcīga ietekme uz paražu tiesībām).³⁸ Izvēlētās formas atšķirīgo nozīmīgumu parāda arī divi citi piemēri. STK 2006. gada Noteikums par diplomātisko aizsardzību (tie, līdzīgi kā Noteikumi par valsts atbildību, atrodas starpstāvoklī un, iespējams, nākotnē tie būs konvencija) Tiesa lietā *Diallo* teju uzreiz pieņēma kā tādus, kas atspoguļo paražu tiesības.³⁹ Tajā pašā laikā, STK 1991. gada Noteikumu projekts par valstu un to īpašuma jurisdiktīvo imunitāti nebija pārāk ietekmīgs, līdz to 2004. gadā ietvēra konvencijā. Tad tas tika akceptēts kā "visautoritatīvākā pieejamā nostādne par pašreizējo starptautisko izpratni".⁴⁰

Pat šajā nepārliciecinājā fonā STK darbs pie atrunām, iespējams, ir unikāls, jo STK strādā pie tiesību institūta, kas jau ir regulēts plaši atzītā daudzpusējā konvencijā, kuras radīšanā STK bija viena no galvenajām lomām. A. Pelē Pirmais ziņojums atbalstīja vienīgi atturīgu pieeju, precizējot un paskaidrojot sistēmu, kas ir elastīga un darbojas visnotaļ labi arī bez nopietnām izmaiņām,⁴¹ un šo pieeju pieņēma arī STK.⁴² Tika apsvērta konsolidēta konvencija, kurā būtu ietverti visi attiecīgie noteikumi, spēkā esošo līgumu protokoli vai prakses vadlīnijas,⁴³ un vismaz pašlaik STK tiesību jaunrades stils šķiet nosliecāmies par labu pēdējai pieejai - kā ceļvedis praksei. Lai kāda arī nākotnē būtu STK darba nozīme un forma, pašlaik tā noteikti nav [juridiski] saistošas starptautiskās tiesības *per se*.⁴⁴ Ja tā vispār ir juridiski nozīmīga, tad vienīgi tādā ziņā, ka tā ir precīzs juridiski saistošo paražu tiesību vai starptautisko līgumtiesību atspoguļojums. Šķiet, ka vadlīnijās un komentāros ietvertie materiāli un argumenti ļoti dabiski iekļaujas VKLT 31. panta trešās daļas "b" punktā lietotā jēdziena "līguma piemērošanas prakse" tvērumā un kā tādiem tiem var būt liela nozīme interpretācijā.⁴⁵ Pašās vadlīnijās tieši atzīta līguma piemērošanas prakses ietekme uz atsevišķiem noteikumiem (piemēram, attiecībā uz iespējamību formulēt vispārējas, ļoti plašas atrunas⁴⁶ un novēlotas atrunas, kas šķiet izslēgtas ar pašu atrunas definīciju, bet kas praksē bieži tiek pieļautas).⁴⁷ Tajā pašā laikā, lai arī vadlīnijās ietvertie priekšlikumi var būt noderīgi un var tikt ņemti vērā, veicot interpretāciju, nevajadzētu pieņemt, ka tie ir pilnīgi precīzi tiesību priekšraksti,⁴⁸ *inter alia* tāpēc, ka līguma piemērošanas prakse ir nozīmīga vienīgi tad, kad tā ir saskaņota, vispārēja un pastāvīga.⁴⁹ Satversmes tiesas 2007. gada spriedums t. s. Robežlīguma lietā atspoguļo pieeju, kura nav ļoti atbalstāma: lai pamatotu savu juridisko argumentāciju attiecībā uz atrunām, Satversmes tiesa atsaucās vienīgi uz īpašā ziņotāja izteikto viedokli STK debatēs.⁵⁰

2. Atrunas jēdziens un Latvijas prakse

Saskaņā ar VKLT 2. panta pirmās daļas "d" punktu atruna ir "vienpusējs paziņojums jebkādā

formulējumā, ko veic valsts, parakstot, ratificējot, pieņemot, apstiprinot vai pievienojoties līgumam, tādējādi izsakot nodomu izslēgt vai mainīt konkrētu līguma noteikumu tiesiskās sekas un to piemērošanu attiecīgā valstī". No minētā var izcelt trīs svarīgus jautājumus. *Pirmkārt*, VKLT teksts tieši noteic, ka atrunas ir jāizdara, "parakstot, ratificējot, pieņemot, apstiprinot vai pievienojoties līgumam". Tādējādi VKLT ievēro līgumiskā modeļa loģiku: lai arī vienošanos, veicot atrunu, var izmainīt, atruna ir jāizdara brīdī, kad vienošanās tiek noslēgta, pretējā gadījumā valstis viegli varētu sevi atbrīvot no saistošiem līgumu noteikumiem. Tomēr šī precīzā definīcija laika gaitā zināmā mērā ir mainījusies turpmākās valstu prakses rezultātā. Saskaņā ar STK izstrādāto vadlīniju 2.3.1. līdz 2.3.3. punktu, lai gan principā valsts nevar veikt atrunu *pēc tam*, kad tā ir piekritusi līgumam, tā tomēr var šādi rīkoties, ja citi līdzēji neceļ iebildumus 12 mēnešu laikā no atrunas veikšanas brīža (ja vien līgums vai depozitārija prakse neparedz citādi).⁵¹ Ja STK viedoklis tiek pieņemts par pareizu, šis noteikums atspoguļo spēcīgo ietekmi, kādu turpmākā valstu [līguma piemērošanas] prakse var atstāt uz skaidru definīcijas tekstu, ja valstis pastāvīgi neiebilst pret rīcību, kas *prima facie* ir skaidrā pretrunā ar pastāvošo regulējumu.⁵² Latvijas nostāja aplūkojamā jautājumā ir tuvāka oriģinālajam tekstam, kā to var secināt no iebilduma pret Bahreinas atrunu, ko tā izdarīja pie Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk tekstā arī - SPESKT):

*Saskaņā ar Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 19. pantu atrunas pie līguma var veikt, parakstot, ratificējot, pieņemot, apstiprinot to vai pievienojoties tam. Ievērojot iepriekš minēto, Latvijas Republikas valdība uzskata, ka minētā atruna ir uzskatāma par spēkā neesošu no tās iesniegšanas brīža.*⁵³

Lai gan iebildumam ir kļūdaini izvēlēts tiesiskais pamats, jo tas tiecas rast temporālo ierobežojumu VKLT 19. pantā, norādītās tiesiskās sekas šķiet pareizas - vai nu tās izriet no 2. panta pirmās daļas "d" punktā ietvertās atrunas definīcijas, vai arī no vismaz vienas valsts iebilduma pret novēloto atrunu saskaņā ar [iepriekš minētajām STK izstrādātajām] vadlīnijām.

Satversmes tiesa, robežlīgumā vērtējot teritorijas piederību, nešaubīgi apstiprina tēzi par juridiski nozīmīgo atšķirību starp deklarācijā pausto un robežlīguma noteikumiem.

Otrkārt, vēl viens noteikums, kas ir izmainīts ar turpmāko praksi, ir iespēja veikt vispārējas, ļoti plašas atrunas, kas nav atsevišķi minētas pie "noteiktiem līguma noteikumiem". Vadlīniju 1.1.1. punkts pieļauj, ka "atruna var attiekties uz vienu vai vairākiem līguma noteikumiem, vai, plašāk, uz veidu, kādā valsts vai starptautiska organizācija piemēros līgumu kopumā".⁵⁴ Praksē ir sastopamas tādas atrunas, kuras neattiecas uz [līguma] noteikumiem, bet attiecas uz konkrētām personām, teritorijām vai situācijām, un pret kurām nav izteikti iebildumi tieši tādēļ, ka tās neattiecas uz konkrētiem [līguma] noteikumiem. Tādējādi Satversmes tiesas spriedums⁵⁵ t. s. Robežlīguma lietā ir kļūdainš tajā aspektā, ka tajā vispārējas atrunas tiek kritizētas kā tādas, kas var izraisīt neskaidrības. Kaut arī vispārējas atrunas noteikti var būt (un tās bieži ir) arī neskaidras, tās tādas nav vienmēr un tādējādi pret tām nevar *per se* ieiebilst uz šāda pamata.⁵⁶

Treškārt, noteicošais atrunas identificēšanā ir tās iedarbība. Kā ir norādījis D. Bovets (*Bowett*) nu jau par klasiku kļuvušajā 1976. gada rakstā, "jāpārbauda ir nevis nomenklatūra, bet gan iedarbība, kas piemīt attiecīgajam paziņojumam. Ir jāpārbauda, vai šis paziņojums tiecas izslēgt vai mainīt līguma noteikumu tiesiskās sekas".⁵⁷ Koncentrēšanās uz tiesību aktu patieso iedarbību kaut kādā mērā apgrūtina analīzi, īpaši ievērojot atšķirību starp atrunu un interpretatīvu deklarāciju, kas ir vēl viens tāda vienpusēja akta veids, kas vienīgi tiecas precizēt vai padarīt skaidrāku valsts attiecīgajam līgumam vai atsevišķiem tā noteikumiem piešķirto nozīmi vai piemērošanas jomu.⁵⁸ Minētā nošķiršana praksē ir svarīga, īpaši gadījumos, kad atrunu nedrīkst veikt, piemēram, tāpēc, ka tās veikšana ir aizliegta vai tāpēc, ka jau ir dota piekrišana⁵⁹ [līgumam], vai *vice versa*, ja atruna izmainītu kāda noteikuma tiesiskās sekas, tad deklarācija vienīgi atspoguļotu vienas līgumslēdzējas

puses viedokli, kas nebūtu saistošs otrai pusei.⁶⁰ Lai nošķirtu atrunu no interpretatīvas deklarācijas, par pamatu ir jāņem objektīvā iedarbība, ko valsts tiecas panākt, interpretējot līgumu, uz kuru [valsts izdots] akts attiecas, pēc labas ticības un saskaņā ar parasto nozīmi, kas tādējādi pienācīgi atspoguļo valsts nolūku tajā brīdī.⁶¹ Kaut arī nošķiršanas izejas punkts konceptuāli šķiet skaidrs - ja [valsts izdots] akts vienīgi paskaidro līgumu, tas ir interpretatīva deklarācija (izmantojot mīklu no grāmatas "Alise brīnumzemē", "krauklis" attiecas arī uz "melns krauklis"), ja tas "dodas" tālāk un izmaina tiesiskās sekas, tas kļūst par atrunu ("krauklis" attiecas arī uz "rakstāmgalds") - nošķiršana praksē, kā tas tiks parādīts vairākos piemēros, var būt sarežģīta.

Anglijas un Francijas strīdā t. s. Kontinentālā šelfa šķīrējtiesas lietā⁶² šķīrējtiesa izvērtēja Francijas atrunu pie 1958. gada Konvencijas par kontinentālo šelfu 6. panta, kurā Francija bija norādījusi, ka tā neatzīs robežu noteikšanu saskaņā ar vienāda attāluma principu, ja tas būtu jāpiemēro noteiktās uzskaitītās vietās, kur ir "īpaši apstākļi". Apvienotā Karaliste iebilda, ka šis akts nav īsta atruna, bet gan interpretatīva deklarācija: tā kā konvencijas 6. pants jau ir paredzējis "īpašus apstākļus", "atruna" bija vienīgi uzskatāma par 6. panta piemērošanas kārtības iepriekšēju paziņojumu noteiktā faktiskā situācijā. Tiesa noraidīja Apvienotās Karalistes argumentu un nosprieda: kaut arī Francijas paziņojumā bija ietverti noteikti iztulkošanas elementi, tomēr tas attiecās uz īpašu situāciju un tādējādi tas ir uzskatāms par atrunu.⁶³ Tiesnesis Brigss (*Briggs*) savukārt piekrita Apvienotās Karalistes izteiktajam argumentam.⁶⁴ Šis gadījums parāda, cik sarežģīta var būt skaidra nošķiršana,⁶⁵ īpaši gadījumos, kad to noteikumu, attiecībā uz kuriem atrunas vai interpretatīvas deklarācijas tiek veiktas, piemērošanas joma un saturs paši ir neskaidri.⁶⁶

Arī vairākos gadījumos Latvijas praksē ir risināts jautājums par interpretatīvo deklarāciju un atrunu nošķiršanu. Latvija ir iebildusi Pakistānas izdotajai deklarācijai pie Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (SPESKT), kas pakārtoja šīs konvencijas noteikumus Pakistānas konstitūcijai, norādot:

Deklarācija satur vispārēju atsauci uz nacionālajām tiesībām, padarot Starptautiskā pakta noteikumus atkarīgus no Pakistānas Islāma Republikas nacionālajām tiesībām.

*Tāpēc Latvijas Republikas valdība uzskata, ka deklarācija faktiski ir vienpusējs akts, kura mērķis ir ierobežot Starptautiskā pakta piemērošanas jomu, tāpēc tā tiks uzskatīta par atrunu.*⁶⁷

Latvija ir iebildusi arī Ēģiptes izdotajai deklarācijai pie Starptautiskās konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu, kurā Ēģipte paskaidroja, ka nacionālās pretošanās gadījumus, tajā skaitā arī bruņotas pretošanās gadījumus, tā neuzskatīs par terora aktiem šīs konvencijas izpratnē:

*Šī deklarācija faktiski ir vienpusējs akts, kura mērķis ir ierobežot konvencijas piemērošanas jomu, tādēļ tā ir uzskatāma par atrunu.*⁶⁸

Lai gan būtu vēlama precīza [VKLT] 2. panta pirmās daļas "d" punktā lietotās terminoloģijas izmantošana, Latvija, atsaucoties uz "piemērošanas jomas ierobežošanu", pareizi piemēroja "iedarbības izslēgšanas vai ierobežošanas" kritērijus, un tie tika atzīti par pamatotiem un tika apmierināti.

Nošķiršanu var aplūkot arī no pretējas perspektīvas, analizējot vairākas Latvijas izdotās deklarācijas, kas, iespējams, varētu tikt uzskatītas par atrunām. Ratificējot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ECTK) 14. protokolu, Latvija *inter alia* formulēja šādu deklarāciju:

Jaunais pieņemamības kritērijs viena tiesneša sastāvā un tiesnešu komitejā trīs tiesnešu sastāvā

varēs tikt piemērots tikai pēc tam, kad par to Eiropas Cilvēktiesību tiesas palātās un Lielajā palātā būs izveidojusies judikatūra.⁶⁹

Protokola 20. panta otrajā daļā aplūkotā situācija formulēta šādi:

Turpmākaļos divos gados pēc šī Protokola stāšanās spēkā jauno pieņemšanas izskatīšanai kritēriju var piemērot vienīgi palātas un Tiesas Lielā palāta.

Saskaņā ar Protokolu jebkura institūcija, kas izskata konkrētu lietu, izņemot [ECT] palātas un [ECT] Lielo palātu, būs tiesīga piemērot jauno kritēriju *pēc diviem gadiem* [no protokola spēkā stāšanās], bet saskaņā ar Latvijas nostāju šīs pilnvaras varēs tikt īstenotas *pēc tam, kad būs attīstīta judikatūra*. Ieviešot jaunu tiesību noteikuma piemērošanas kritēriju, Latvija izmainīja noteikuma iedarbību un - atkarībā no tā, cik ātri izveidotos judikatūra -, iespējams, arī izslēdza šo noteikumu tiesiskās sekas, tādējādi izdarot atrunu.

Otrs piemērs ir Latvijas deklarācija pie Vispārējās [konvencijas](#) par [nacionālo](#) minoritāšu aizsardzību saskaņā ar kuru Latvija paziņoja, ka:

*Konvencijas 10. panta otro daļu tā uzskata par saistošu, ciktāl tā nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi un citiem Latvijas Republikā spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, kas nosaka valsts valodas lietojumu.*⁷⁰

Ir sarežģīti nošķirt šo Latvijas rīcību no Pakistānas deklarācijas pie Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, ko Latvija pareizi raksturoja kā atrunu. Ja nu vienīgi var ņemt vērā apstākli, ka Pakistānas deklarācija nav tik tālejoša, jo tā līgumu pakārto vienīgi konstitūcijai, kamēr Latvija to pakārto arī citiem nacionālo tiesību aktiem.

Trešais un reizē arī vispretrunīgākais piemērs ir Latvijas deklarācija pie Latvijas un Krievijas robežlīguma 2005. gadā. Lai gan šis gadījums izraisa vēl vairākas citas problēmas attiecībā uz interpretatīvo deklarāciju un "atrunu" tiesiskajām sekām divpusējos līgumos⁷¹ (pie tam kaut kādā mērā patoloģiskā kontekstā), šis gadījums ir arī nozīmīgs attiecībā uz interpretatīvas deklarācijas nošķiršanu no atrunas. Latvijas deklarācija *inter alia* noteica:

*Latvija paziņo, ka ar šā līguma 1. pantu tā saprot atbilstoši līguma pielikumam dokumentēto un tehniski aprakstīto kopš 1990./1991. gada "de facto" funkcionējošo robežlīniju. Šī līguma vienīgais mērķis un priekšmets ir dokumentēt minēto robežlīniju, lai nodrošinātu un atvieglotu tās praktisko funkcionēšanu abu valstu iedzīvotāju, kā arī Eiropas Savienības un Krievijas Federācijas savstarpējo attiecību interesēs.*⁷²

Deklarācijas fonā ir strīds starp Latviju un Krieviju par to, vai Latvija (tāpat kā abas pārējās Baltijas valstis) ir uzskatāma par pirmskara Latvijas valsts valstiskuma turpinātāju (kas ir Latvijas nostāja), vai ka tā tomēr ir jauna valsts, kas ir radusies, izirstot Padomju Savienībai (Krievijas nostāja).⁷³ Pēc Padomju Savienības 1940. gadā izdarītās Latvijas teritorijas aneksijas 1944. gadā Abrenes apgabals tika izņemts no Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas teritorijas un iekļauts Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas sastāvā, un tas *de facto* palika Krievijas Federācijas kontrolē arī pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas *de facto*. Robežlīgums atspoguļoja *de facto* situāciju, tādējādi radot Latvijai nozīmīgus jautājumus: kāpēc robežlīgums piešķir Abreni Krievijai, ja, ievērojot valsts nepārtrauktības principu, loģiska ir pilnīga pirms aneksijas pastāvošās situācijas *restitutio ad integrum*? Vai Latvija bez ierunām atsakās vai vismaz iedragā savu [valstiskuma] nepārtrauktības argumentu, piekrītot tādām līgumam, kas tiecas ievērot pēctecības - Krievijas *uti possidetis* -argumentu?⁷⁴ Šajā kontekstā Latvijas deklarācija paskaidroja robežlīguma

tiesiskās sekas, proti, ar to Krievijai netiek piešķirtas [Abrenes teritorijas] īpašumtiesības, bet gan tas vienīgi apstiprina *de facto* situāciju. Krievija protestēja, *inter alia* norādot, ka "deklarācija nozīmē Latvijas atteikšanos no valstu robežas jēdziena, ko Rīga dēvē tikai par "robežlīniju""⁷⁵ Turpmākā Latvijas rīcība bija visnotaļ jucekļīga - Ministru prezidents aicināja Krieviju tomēr ratificēt līgumu,⁷⁶ savukārt ārlietu ministrs norādīja, ka Krievija pirms robežlīguma ratifikācijas varētu pieņemt pati savu deklarāciju.⁷⁷

Par Latvijas deklarācijas tiesisko dabu var būt divi viedokļi. Saskaņā ar vienu viedokli deklarācija bija "īsta" deklarācija, nevis "atrūna" (deklarācija ar nosacījumiem). Latvija labā ticībā vienīgi puda savu izpratni par robežlīguma noteikumu saturu; turklāt būtu neiespējami, ka šāda deklarācija varētu ietekmēt līguma piemērošanu, ņemot vērā, ka *de facto* nekas nemainītos.⁷⁸ Saskaņā ar otru viedokli, lai gan akta nosaukums un Ministru prezidenta un ārlietu ministra paustie uzskati atbalsta [pirmo] argumentu, deklarācijas tiesiskās sekas paredzēja nepieļaut [teritorijas] īpašumtiesību rašanos - jebkura robežlīguma *par excellence* mērķi un iedarbību - un tādējādi tā ir uzskatāma par "atrūnu".⁷⁹ Šis strīds netika līdz galam atrisināts pēc būtības, jo Latvija deklarāciju atsaucā vēl pirms līguma ratificēšanas. Taču Satversmes tiesa, robežlīgumā vērtējot teritorijas piederību, sliecas atbalstīt pēdējo viedokli un atzīst, ka Latvijai deklarācijas izdošanas brīdī bija skaidra Abrenes teritorijas piederība, ko Latvija nodotu Krievijai, kad robežlīgums stātos spēkā, tādējādi nešaubīgi apstiprinot tēzi par juridiski nozīmīgo atšķirību starp deklarācijā pausto un robežlīguma noteikumiem.⁸⁰

Robežlīguma lietā jautājums par atrūnām radās arī tieši:

77. Saeima Ratifikācijas likumā, uzņemoties Robežlīgumā paredzētās starptautiskās saistības, kā uz pamatu šā līguma apstiprināšanai ir atsaukusies nevis uz visiem ANO un EDSO principiem, bet tikai uz EDSO pieņemto robežu nemainības principu.

Šāda Saeimas atsauce Ratifikācijas likuma 1. pantā atšķiras no Robežlīguma preambulas. Pēc Satversmes tiesas ieskata, tas varētu liecināt par Saeimas nolūku radīt iespēju atšķirīgai šā līguma normu interpretācijai.

[..]

77.2. Starptautiskās tiesības neliedz valstīm, uzņemoties starptautiskās saistības, izdarīt atrūnas, grozot konkrētus līguma noteikumus, kā arī pievienot interpretatīvās deklarācijas vai cita veida vienpusējus paziņojumus.

Saskaņā ar Vīnes konvencijas 2. panta "d" punktu atrūna ir vienpusējs paziņojums jebkādā formulējumā, ko pauž valstis, parakstot, ratificējot, apstiprinot līgumu vai tam pievienojoties un tādējādi izsakot vēlēšanos nepieļaut vai mainīt konkrētu līguma noteikumu juridisko spēku un piemērošanu konkrētā valstī.

ANO Starptautisko tiesību komisija norādījusi, ka atrūnu veido divi elementi. Atrūnas substantīvais elements ir valsts vēlme izslēgt vai grozīt noteiktu līguma normu vai tās juridiskās sekas. Savukārt atrūnas formālais elements ir tās izdarīšanas procedūra, proti, atrūna ir vienpusējs paziņojums, kas tiek pausts brīdī, kad valsts izsaka piekrišanu būt saistītai ar līgumu (sk.: Yearbook of the International Law Commission, 1998, Volume 1, United Nations, A/CN.4/SER.A/1998, p. 162).

Starptautiskās tiesības pieļauj, ka valstis līgumiem pievieno arī interpretatīvās deklarācijas. Interpretatīvā deklarācija atbilstoši Starptautisko tiesību komisijas dotajai definīcijai ir vienpusējs paziņojums ar jebkādu nosaukumu un jebkādā formulējumā, kuru pauž valsts vai starptautiska

organizācija un ar kuru šī valsts vai organizācija vēlas izskaidrot vai precizēt konkrētajam līgumam vai atsevišķām tā normām pašas piedēvēto saturu vai apjomu (sk.: Reservations to Treaties // Report of the International Law Commission on the work of its fifty-first session, 3 May-23 July 1999, Official Records of the General Assembly, fifty fourth session, supplement No.10, p. 97 // http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/A_54_10.pdf).

Gan atrunas, gan interpretatīvās deklarācijas ir starptautiski tiesiski instrumenti, ar kuriem valsts sev vēlamā veidā var ietekmēt tās starptautiskās saistības, kuras pati uzņemas, ja vien attiecīgie grozījumi vai izskaidrojumi nenonāk pretrunā ar konkrētā līguma objektu un mērķi. Tāpat šie instrumenti ir jāizmanto nevis tā, kā valsts to vēlas darīt, bet ievērojot starptautisko līgumtiesību un paražu tiesību normas.

77.3. Jebkurš vienpusējs valsts paziņojums par veidu, kādā tā iecerējusi ieviest līgumu kopumā, ir vērtējams kā līgumam pievienota atruna. Tas nozīmē, ka ikvienam šādam paziņojumam jābūt veidotam, ievērojot starptautiskajās tiesību normās noteikto procedūru, un jāatbilst konkrētā līguma objektam un mērķim (sk.: Yearbook of the International Law Commission, 1998, Volume 1, United Nations, A/CN.4/SER.A/1998, p. 203).

Ratifikācijas likuma 1. panta atsauce uz robežu nemainības principu sašaurina Robežlīguma preambulu, kas norāda uz ANO un EDSO principiem.

Pēc Satversmes tiesas ieskata, šāda atsauce Ratifikācijas likuma 1. pantā varētu būt kā atruna.

78. Tādas atsevišķas pozīcijas paušana, kura nedublē otras valsts ratifikācijas aktā ietverto pozīciju un nav saskaņota ar noslēgtā robežlīguma tekstu, var būtiski ietekmēt ar konkrēto līgumu uzņemto saistību izpildi un otras puses starptautiski tiesisko viedokli (sk.: Melkso L. Igaunijas un Krievijas robežlīgumi un debates par valstu pēctecību. *Jurista Vārds*, 14.03.2006., Nr. 11).

78.1. Robežlīguma preambulā ietvertā atsauce uz ANO un EDSO principiem nav konkretizēta ar norādi, ka pusēm par tiem bijusi sava, no šo principu kā objektīvu tiesību normu satura atšķirīga izpratne. Tāpat Latvijas delegācijai sarunās par Robežlīguma parakstīšanu bija liegts skart plašāku jautājumu loku kā vien tehniska līguma par valstu robežu parakstīšanas jautājumu (sk. Ministru kabineta papildu paskaidrojumus lietas materiālu 10. sējuma 136. lpp.).

Papildus tam Pilnvarojuma likums, kas bija par pamatu Ministru prezidenta tiesībām parakstīt Robežlīgumu, uzlika par pienākumu, uzņemoties Robežlīgumā paredzētās saistības, ievērot Latvijas Republikas nepārtrauktību.

Saeima, ratificējot Robežlīgumu, ar atsauci uz robežu nemainības principu rada Robežlīgumam tādu ietekmi, kādas tam atbilstoši abu pušu gribai varētu arī nebūt. Tāpat jāņem vērā Neatkarības deklarācijas 9. punktā ietvertā prasība, ka Latvijas valstij attiecībās ar Krieviju jāīstojas tādējādi, lai netiktu apdraudēta Latvijas Republikas nepārtrauktība. Saeimas debates par robežu nemainības principa saturu ir pretrunīgas, un pastāv iespēja tās interpretēt arī tā, it kā tajās 1944. gada robežu izmaiņas būtu akceptētas kā likumīgas (sk. šā sprieduma 73. punktu). Šaubas par robežu nemainības principa patieso saturu varētu izmantot kā pamatojums tam, ka ar atsauci uz šo principu Ratifikācijas likumā Latvija vienpusēji paudusi savu gribu atzīt, ka tās robežas PSRS 1944. gadā grozījusi likumīgi.

Tā kā Ratifikācijas likuma 1. pantā ietvertajai atsaucēi varētu būt atrunas efekts, jāņem vērā: atrunas var attiekties kā uz vienu vai vairākām līguma normām, tā arī uz visu līgumu kopumā, norādot, kādā veidā valsts iecerējusi šo līgumu piemērot. Starptautiskajās tiesībās ir atzīts, ka pastāv atrunas, kuras neattiecas uz konkrētiem līguma pantiem, bet aptver līgumu kopumā. Ar šāda

veida atrunām valsts var norādīt uz apstākļiem, kuros tā piemēros vai nepiemēros attiecīgo līgumu, kā arī uz noteiktu personu loku, kuru līguma ratifikācija neskar (sk.: *Yearbook of the International Law Commission, 1998, Volume 1, United Nations, A/CN.4/SER.A/1998, p. 200*). Šāda tipa vienpusēju atrunu pievienošana starptautiskajiem līgumiem tikusi kritizēta, jo tās starptautiskajās tiesībās radot nenoteiktību, proti, citas līgumslēdzējas puses nespēj precīzi prognozēt apmēru, kādā attiecīgā valsts uzņemas starptautiskajā līgumā paredzētās saistības (sk.: *Yearbook of the International Law Commission, 1998, Volume 1, United Nations, A/CN.4/SER.A/1998, p. 201*).

78.2. Starptautiskās tiesības nepieļauj atrunu pievienošanu visiem starptautiskajiem līgumiem. Vīnes konvencija, kā liecina tās sagatavošanas materiāli, regulē atrunu pievienošanu daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem (sk.: *Yearbook of the International Law Commission, 1999, Vol. II, p. 121* // http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/A_54_10.pdf).

Divpusējiem starptautiskajiem līgumiem atrunas, kas ietekmē līguma saturu vai piemērošanu, pievienot nevar (sk.: *Reuter P. Introduction of the Law of Treaties. London / New York: Kegan Paul International, 1995, p. 78*). Ja valsts tomēr izvēlas to darīt, tas nozīmē, ka tā nepiekrīt noslēgtajam līgumam un piedāvā atsākt sarunas (sk.: *ILC Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries // Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, p. 203* // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf).

Atsevišķiem divpusējiem starptautiskajiem līgumiem starptautiskās tiesības izvirza vēl stingrākas prasības. Dažu starptautisko līgumu raksturs "per se" izslēdz iespēju, ka līgumslēdzējas valstis pēc tam varētu vienpusēji tos denonsēt vai no tiem izstāties, kā arī nepiekrīt pašu uzņemto saistību saturam. Šie līgumi uzskatāmi par tādiem līgumiem, kas ir slēgti uz mūžīgiem laikiem, un attiecībā uz tiem netiek pieļauta līgumslēdzēju valstu vienpusēja rīcība (sk.: *Ziemele I. Komentārs likumam "Par Latvijas Republikas starptautiskajiem līgumiem". Juristu Žurnāls, 1995, Nr. 1, 13. lpp.*). Kā šādus līgumus varētu minēt arī līgumus, kas noteic valstu robežas (*ILC Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries. Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, p. 250* // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf).

78.3. Ratifikācijas likuma 1. pantā ietvertie apstrīdētie vārdi nākotnē var būtiski ietekmēt Robežlīguma satura un tvēruma interpretāciju.

Tā kā Krievijas Federācija ir apstiprinājusi Robežlīgumu tādā apmērā, kādā tas parakstīts, var secināt, ka Saeima veikusi vienpusēju rīcību, kas neatbilst Vīnes konvencijai un starptautisko paražu tiesību normām. Līdz ar to nav ievērotas arī Satversmes 68. panta pirmās daļas prasības.⁸¹

Balstoties uz šo argumentāciju, Satversmes tiesa atzina, ka Ratifikācijas likuma 1. pantā ietvertie vārdi "ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu" neatbilst Satversmes 68. panta pirmajai daļai.⁸²

Lai gan robežlīgums izvirza vairākus jautājumus, kas ir nozīmīgi vienīgi attiecībā uz divpusējiem līgumiem, tas risina arī plašāko jautājumu par atrunas jēdzienu. Šīs diskusijas pamatā ir visnotaļ grūti izprotamais ratifikācijas process, kura laikā Latvija atsauca iepriekš minēto deklarāciju un īpaši izcēla robežu nemainības pieminēšanas nepieciešamību likumā, ar kuru līgums tiktu ratificēts Saeimā. Šis piezīmes nozīmīgums lielā mērā ir simbolisks. Helsinku Nobeiguma akts un robežu nemainības princips ir svarīga Padomju Savienības - Krievijas juridiskās argumentācijas daļa, kas apgalvo, ka neatkarīgi no apstākļiem, kādos Latvija 1940. gadā tika iekļauta Padomju Savienības sastāvā, Helsinku Nobeiguma akts leģitimēja visas *de facto* [tā pieņemšanas laikā esošas] robežas⁸³ (cits plašāk atbalstīts viedoklis ierobežo [robežu nemainības] principu ar vēlreizēju spēka lietošanas aizlieguma starptautisko strīdu risināšanā uzsvēršanu, neskarot jautājumu par *de facto* robežu

likumību).⁸⁴ Pēc pamatīgas Helsinku Nobeiguma akta analīzes arī Satversmes tiesa piekrita pēdējai pieejai.⁸⁵ Tādējādi Satversmes tiesas veiktā atrunu tiesiskā regulējuma analīze ir jāaplūko īpaši: Satversmes tiesa bija nolēmusi, ka Padomju Savienības - Krievijas Helsinku Nobeiguma akta izpratne bija kļūdaina un tādējādi tā neietekmēja Latvijas nostāju, bet īpašā atsauce uz robežu nemainību šķita ņemam virsroku, kaut kādā mērā piekāpjoties Krievijas nostājai. Satversmes tiesa piekrita viedoklim, ka, tā kā [robežlīguma] preambulā ir atsauce uz principiem vispār un likumā, ar kuru līgums tika ratificēts, ir atsauce tikai uz vienu no šiem principiem, atsaucei varētu būt atrunas iedarbība (vai raksturs). Nav pilnīgi skaidrs, kā šis viedoklis var tikt aizstāvēts. Fakts, ka likumā, ar kuru robežlīgums tika ratificēts, ir īpaši minēts viens no principiem, uz kuriem ir izdarīta atsauce robežlīguma preambulā, nenozīmē, ka Latvijai ir kāda sevišķa nostāja par tā saturu, tas nenozīmē, ka Latvija atsakās piemērot citus principus, un tas nenozīmē, ka Latvija izmaina ar līgumu uzņemto saistību saturu. Tāds viedoklis arī noved pie diezgan absurdiem secinājumiem, Satversmes tiesai mēģinot pasargāt Krieviju no [robežlīguma] vienpusējas izmaiņšanas no Latvijas puses tajā pašā laikā, kad Krievijas parlamenta debatēs šī norāde tika uzsvērtā un slavēta. Aplūkojot citu piemēru: vai īpaša Arkādijas atsauce uz vēlmi "atbrīvot nākamās paaudzes no kara posta, kas divreiz mūsu dzīvē ir atnesis cilvēcei neizsakāmas bēdas" ir uzskatāma par atrunu pie Apvienoto Nāciju Organizācijas statūtiem? Labāks veids, kā lasīt šo sprieduma daļu, ir uzskatīt to par konstitucionālo tiesību argumentu, kas ir neveiksmīgi ietērpts starptautisko tiesību jēdzienos: kā [Satversmes tiesas] tiesnese [Kristīne] Krūma norādīja savās spriedumam pievienotajās atsevišķajās domās, šo jautājumu varētu atrisināt, atsaucoties uz Neatkarības deklarācijas [t. i., Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu] 9. pantu, kas uzliek konstitucionālu pienākumu neapšaubīt [Latvijas valsts] nepārtrauktības doktrīnu.⁸⁶

3. Līguma objekts un mērķis un Latvijas prakse

"Līguma objekta un mērķa" jēdzienu pirmo reizi izmantoja Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskā tiesa, lai atrunu tiesiskajā regulējumā ierobežotu neelasīgo vienprātības principu. Tiesneši ar atšķirīgām domām un vairākums vadošo tiesību zinātnieku un Starptautisko tiesību komisijas locekļu tajā laikā asi kritizēja šādas attīstības nenoteiktību un neprognozējamību, un daudzas no viņu paustajām bažām ir arī izrādījušās diezgan pamatotas. Taču, lai arī kādi citi tiesību jaunrades ceļi būtu izvēlēti 1951. [Genocīda atzinums], 1966. [STK noteikumu par starptautiskajām līgumu tiesībām projekts] un 1969. gadā [VKLT pieņemšana], *de lege lata* līguma objekts un mērķis ir neatņemama daļa gan [starptautisko] līgumu tiesību atrunu tiesiskajā regulējumā, gan arī paražu tiesību atrunu tiesiskajā regulējumā. Līguma objekta un mērķa nozīme tiks aplūkota četrās daļās, pirmkārt, nosakot objekta un mērķa vietu [VKLT] 19. pantā, otrkārt, novērtējot to objektīvo un subjektīvo raksturu, treškārt, analizējot objekta un mērķa identificēšanas metodoloģiju un, visbeidzot, aplūkojot dažus tipiskus gadījumus.

Noteiktos jautājumos Latvijas prakse ir pieņemama, citos jautājumos būtu jāpārdomā daži Latvijas prakses aspekti vai vismaz to pasniegšanas veids.

Pirmkārt, "objekta un mērķa" jēdziens ir ietverts 19. panta "c" punktā. 19. panta nosaukums ir "Atrunu formulējums", un panta *chapeau* paredz valstu tiesības izdarīt atrunas tādā apjomā, lai tās nebūtu pretrunā ar punktā "a", "b" un "c" noteikto. 19. panta "a" un "b" punkts attiecas uz relatīvi vienkāršākiem gadījumiem, - kad atrunas izdarīšana ir aizliegta vai kad ir atļauts izdarīt noteiktas atrunas, taču izdarītā atruna nav viena no tām.⁸⁷ 19. panta "c" punkts noslēdz uzskaitījumu šādi: "Gadījumos, kas neietilpst "a" un "b" punkta noteikumos, atruna nav savienojama ar konkrētā līguma objektu un mērķi." Jāuzsver, ka 19. panta "c" punkts ir piemērojams arī *a contrario* 19. panta "a" un "b" punktā minēto situāciju gadījumos, tas ir, kad konkrētā atruna ir atļauta, jo tā nav aizliegta (punktā "a" minētais gadījums), vai ja tā nav īpaši minēta (punktā "b" minētais gadījums), valstīm netiek dota *carte blanche* un tām tik un tā ir jāņem vērā līguma objekts un mērķis.⁸⁸

Otrkārt, attiecībā uz 19. panta "c" punktu noris pastāvīga diskusija par tā attiecībām ar [VKLT] 20. pantu, īpaši šā panta piekto daļu, kas noteic, ka "[...] tiek uzskatīts, ka valsts ir akceptējusi atrunu, ja tā divpadsmit mēnešu laikā pēc paziņojuma par atrunu vai arī līdz ar datumu, kad tā izteica savu piekrišanu līguma saistošam raksturam, nav izteikusi iebildumu pret atrunu, ņemot vērā, kurš no datumiem ir vēlāks". Tā kā valstis ir izcili gausas un kūtras iebilst pret atrunām⁸⁹ un tā kā viņu klusēšana normatīvi nozīmē atzīšanu, nav pilnīgi skaidrs, vai valstis varētu arī pieņemt tādas atrunas, kas ir pretrunā ar līguma objektu un mērķi. Saskaņā ar vienu viedokli ("pretstatīšanas" skola) objekts un mērķis ir vienīgi doktrinārs apgalvojums, kam būtu jāvada valstis, izvērtējot atrunu pieņemšanu, un "katra valsts pati izvērtē, vai attiecīgā atruna ir vai nav atbilstoša līguma objektam un mērķim".⁹⁰ Tātad, ja nepastāv tiešs aizliegums līgumā, objekts un mērķis vienīgi informē par līguma dalībnieku iebildumiem [pret atrunu] vai [atrunas] pieņemšanu (kas būtu ticamāk, ņemot vērā tik biežo klusēšanu). Saskaņā ar otru viedokli ("pieļaujamības" skola) abiem - objektam un mērķim - ir pastāvīga un strukturāli skaidra juridiska nozīme, tāpēc atrunas, kas ir pretrunā ar objektu un mērķi, ir nepieļaujamas un kā tādas nemaz nesasniedz to līmeni, kurā tās varētu tikt pieņemtas.⁹¹

Otrais viedoklis šķiet pārliecinošāks. Objekta un mērķa reducēšana no tiesību normas par vadlīniju ir pretēja efektivitātes principam, kas noteic, ka katram tiesību noteikumam ir jāpiešķir tā iespējamā iedarbība. 19. panta "Atrunu formulējums" un 20. panta "Atrunu pieņemšana un iebildumi pret tām" arī vedina domāt par strukturālu saistību, aplūkojot *aizliegtas* un *atļautas* atrunas (VKLT 21. panta pirmā daļa uzsver sistēmisko saistību, atsaucoties uz atrunām, kas ir "izteiktas [...] saskaņā ar 19., 20. un 23. pantu"). Nozīmīgā atšķirība no Genocīda atzinuma (kurā gan atrunām, gan arī iebildumiem tika piemērots gan objekts, gan mērķis) ir, ka VKLT ietver objektu un mērķi vienīgi pirmajā gadījumā, *a contrario* izslēdzot to no pēdējā.⁹² Patiešām, valstis ir tiesīgas iebilst pret atrunām jebkāda iemesla dēļ (vai pat bez iemesla), tādējādi objekta un mērķa uztveršana kaut vai par vadošu principu sašaurina neierobežoto valstu rīcības brīvību atbilstoši VKLT tiesiskajam regulējumam. 19. panta "c" punkta konteksts arī atbalsta šo secinājumu. 19. panta "c" punkts attiecas uz [šā panta] *chapeau* tieši tādā pašā veidā, kā punkti "a" un "b". Arguments, ka tā kā ir iespējams pieņemt atrunas, pārkāpjot punktu "c", būtu *mutatis mutandis* jāattiecina arī uz atrunām, kas ir tieši *aizliegtas* saskaņā ar punktu "a", kas savukārt ir uzskatāms par absolūti nepieņemamu priekšlikumu. Galu galā pragmatiski saprotamais "pretstatīšanas" arguments par valstu nostājas nozīmīgumu, piemērojot ļoti neskaidro jēdzienu, šķiet juridiski kļūdaini vairākos aspektos. Krasais kontrasts starp skaidrajiem gadījumiem, kas ir minēti punktā "a" un "b", un neskaidro gadījumu punktā "c" ir ne vien pārāk vienkāršots,⁹³ bet arī rada mulsumu relatīvi skaidrajos noteikumos, kuriem tiek piemērotas atšķirīgas juridiskās procedūras. Šis arguments arī sajauc valstu pieņemto nostāju nozīmīgumu kā konkrētā tiesību jautājuma vērtīgu pierādījumu ar to tiešo normatīvo nozīmīgumu. Decentralizētajā starptautisko tiesību sistēmā valstu pieņemtā nostāja par tiesību piemērošanu faktiskās situācijās no spēka lietošanas līdz jaunu valstu dibināšanai ir vērtīgs pierādījums tam, kā attiecīgā laika starptautiskā sabiedrība saprot kādu tiesību noteikumu saturu, taču vairākumā gadījumu tās tieši nerada tiesības pašas.

Analītiski ir iespējams nošķirt 19. panta "c" punkta satura noskaidrošanu un no tā izsecināmās tiesiskās sekas: fakts, ka var būt grūti definēt, kas tieši ir objekts un mērķis, nenozīmē, ka tie neeksistē kā tiesību jēdzieni vai ka no tiem būtu izsecināmas atšķirīgas tiesiskās sekas, nekā no 19. panta "a" un "c" punkta. Pieļaujamības doktrīnai ir nepieciešams pievienot divus *caveats* [t. i., iebildumus]. Pirmkārt, ja 19. panta "c" punkts tiek iztulkots tāpat kā punkti "a" un "b", nav pilnīgi skaidrs, vai ir iespējams iebilst pret atrunām šā tiesiskā regulējuma ietvaros. Ja 20. panta noteikumi par atrunu pieņemšanu un iebildumiem pret tām ir piemērojami vienīgi pieļaujamām atrunām, tad nepieļaujamas atrunas ne vien būtu neiespējami pieņemt, bet arī pret tām nevarētu iebilst. Tomēr valstu prakse līdz šim ir atbalstījusi viedokli, ka ar iebildumu ir iespējams norādīt uz [atrunas] neatbilstību 19. panta "c" punktam.⁹⁴ Otrkārt, kamēr objektam un mērķim ir konkrēts normatīvs

saturs, vienprātīga valstu klusēšana var tikt izmantota kā turpmāka valsts [attiecīgā līguma piemērošanas] prakse VKLT 31. panta trešās daļas "b" punkta izpratnē, lai iztulkotu līgumu tā, ka attiecīgās atrunas nav neatbilstošas objektam un mērķim. Kā norāda D. Bovets, "līguma slēdzējas puses vienmēr var mainīt [...] savu gribu. Ja nepieļaujamu atrunu uzskatītu par tāda atbrīvojuma [no līguma saistībām] pieprasījumu, ko līgums nepieļauj, puses tik un tā varētu mainīt kolektīvo gribu un atbrīvojumu piešķirt. [...] Ja tās piekrīt atbrīvojuma pieprasījumam un pieņem atrunu, tās ar šo savu turpmāko rīcību pēc būtības izmaina līgumu".⁹⁵ Paturot to prātā, ir iespējams rast noteiktu vidusceļu starp pieļaujāmību un pretstatīšanu: lai gan objekta un mērķa nozīmi nevar atstāt katras atsevišķas valsts patvaļīgai noteikšanai, konsekvanta valstu nostāja šajā jautājumā varētu ietekmēt objekta un mērķa jēdziena iztulkošanu.

Treškārt, valstu prakse un tiesu judikatūra piedāvā norādes uz to, kas objekts un mērķis ir un kas nav. Saskaņā ar STK izstrādāto vadlīniju projekta 3.1.5. punktu "atruna ir nesavienojama ar līguma objektu un mērķi, ja tā skar būtisku līguma daļu, kas ir nepieciešama tā vispārējam atbalstam, tādējādi, ka atrunas [pie šīs daļas] vājina līguma *raison d'être*".⁹⁶ Noteikt skaidru objekta un mērķa metodoloģiju ir sarežģīti arī tāpēc, ka objekts un mērķis nav statisks un visu laiku attīstītās.⁹⁷ STK diezgan tautoloģiski ir pārformulējusi VKLT noteikumus par iztulkošanu, kas noteic, ka [līguma] noteikumi ir jāiztulko godprātīgi saskaņā ar to parasto nozīmi, kāda piešķirama terminiem līguma kontekstā, ņemot vērā nosaukumu, *travaux préparatoires*, noslēgšanas apstākļus un atbilstošo turpmāko līguma piemērošanas praksi.⁹⁸ Ar pāris piemēriem no Latvijas prakses pietiek, lai ilustrētu problēmas, kas rodas, izvērtējot, vai atrunas ir neatbilstošas līguma objektam un mērķim.

Apvienotie Arābu Emirāti (AAE) formulēja ļoti plašu atrunu pie Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu, *inter alia* attiecībā uz saistībām īstenot visus nepieciešamos pasākumus, lai atceltu tiesību aktus un izbeigtu tādu praksi, kas diskriminē sievietes, attiecībā uz saistībām nodrošināt vienlīdzību juridiskos jautājumos, kā arī attiecībā uz saistībām īstenot visus nepieciešamos pasākumus, lai izbeigtu sieviešu diskrimināciju ģimenes lietās.⁹⁹ Latvija iebilda pret atrunu, norādot, ka tā ir nesavienojama ar līguma objektu un mērķi:

*Turklāt Latvijas Republikas valdība uzskata, ka šīs atrunas nonāk pretrunā ar Konvencijas objektu un mērķi, īpaši ar visu Konvencijas dalībvalstu pienākumu ar visiem pieejamajiem līdzekļiem un bez kavēšanās īstenot tādu politiku, kas izskauž sieviešu diskrimināciju.*¹⁰⁰

Latvija iebilda arī pret līdzīgu Brunejas atrunu kā pret tādu, kas nav savienojama ar līguma objektu un mērķi:

*Latvijas Republikas valdība uzskata, ka minētās Konvencijas mērķis ir nodrošināt vienlīdzību starp vīriešiem un sievietēm, un tāpēc dalīšana pēc dzimuma attiecībā uz tiesībām noteikt bērnu pilsonību nav savienojama ar šīs Konvencijas mērķi.*¹⁰¹

Arī iebildums pret līdzīgu Omānas atrunu tika formulēts gandrīz identiski:

Turklāt tiesības noteikt savu domicilu ir daļa no personas tiesībām brīvi pārvietoties, tās ir ļoti nozīmīgas pamattiesības un tādēļ attiecībā uz šīm tiesībām nav pieļaujami nekādi ierobežojumi.

*Latvijas Republikas valdība uzskata, ka vienlīdzība laulāto starpā ir ļoti svarīgs jautājums, tāpēc izņēmumi no šīm tiesībām nav pieņemami.*¹⁰²

Latvija iebilda arī pret Sīrijas un Ēģiptes atrunām pie Starptautiskās konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu, ar kurām šīs valstis mēģināja izslēgt brīvības cīnītājus no to personu loka, ko ietver jēdziens "terorists":

Latvijas Republikas valdība uzskata, ka šī atruna vienpusēji ierobežo Konvencijas piemērošanas jomu, un tāpēc tā ir pretrunā Konvencijas objektiem un mērķiem cīnīties pret terora aktu finansēšanu, lai kur un lai kurš arī tos varētu veikt.

*Turklāt Latvijas Republikas valdība uzskata, ka atruna ir neatbilstoša Konvencijas 6. panta noteikumiem, kas noteic dalībvalstu pienākumu veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka noziedzīgās darbības šīs Konvencijas izpratnē nekādos apstākļos netiktu attaisnotas politisku, filozofisku, ideoloģisku, rasu, etnisku, reliģisko vai citu līdzīgu apsvērumu dēļ.*¹⁰³

Redzams, ka Latvijas praksē novērojami vairāki viedokļi. Vismazāk apmierina iebildumi pret Sīrijas un Ēģiptes atrunām, kas pauž domu, ka ikviena atruna pie minētās konvencijas automātiski būtu pretrunā tās objektam un mērķim. Bez plašāka izvērsuma (piem., paskaidrojuma par šā līguma īpašo neatkarīgo raksturu, kas saskaņā ar VKLT 20. panta otro daļu netieši aizliedz jebkādu atrunu izdarīšanu) šis arguments nepareizi iztulko atšķirību starp tām atrunām, kuras ietekmē objektu un mērķi, un tām, kuras neietekmē, kas ir skaidri atzīts Genocīda atzinumā un VKLT. Arī tā paša iebilduma otrā daļa neatbalsta nesavienojamības argumentāciju: fakts, ka atruna ietekmē ne vien pantu, attiecībā uz kuru tā ir izdarīta, bet arī kādu citu pantu, varētu būt nozīmīgs attiecībā uz 19. panta "a" un "b" punktu (ja atrunas attiecībā uz konkrēto pantu ir aizliegtas vai ja attiecīgā atruna nav ietverta pieļaujamo atrunu uzskaitījumā), bet *per se* tas neatbalsta nesavienojamības argumentāciju. Apmierinošāks, taču joprojām nepārliecinošs ir iebildums, kas tika izteikts pret Omānas atrunu. Latvija konstatē, ka "[...] vienlīdzība laulāto starpā ir ļoti svarīgs jautājums [...]" un ka "[...] tiesības noteikt savu domicilu ir daļa no personas tiesībām brīvi pārvietoties, tās ir ļoti nozīmīgas pamattiesības [...]". Kaut arī Latvija, iespējams, ar to mēģina pateikt, ka tieši minēto tiesību nozīmīgums ir tas, kas padara atrunas par neatbilstošām objektam un mērķim, vienkāršs *ipse dixit* bez tālāka juridiska pamatojuma, ka kaut kas "ir ļoti nozīmīgs jautājums", nav uzskatāms par pienācīgu pamatojumu (varētu padomāt, vai līgumā ir ietverti noteikumi, ko varētu raksturot kā "ne īpaši nozīmīgus jautājumus"). Iebildumi pret Ēģiptes un Brunejas atrunām šķiet tuvāki [STK izstrādāto] vadlīniju metodoloģijai, jo tur tiek mēģināts skaidri savienot līguma mērķi ar atsevišķu noteikumu nozīmīgumu.

Līguma objektu un mērķi, tiesa gan, VKLT 18. panta kontekstā, kā arī pienākumu nepārkāpt līguma objektu un mērķi laikā starp [līguma] parakstīšanu un ratifikāciju apsprieda arī Satversmes tiesa t. s. Krievu skolu lietā.¹⁰⁴ Pēc Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību parakstīšanas, bet vēl pirms tās ratificēšanas Latvijas valdība veica izglītības reformu, kuras rezultātā palielinājās to priekšmetu skaits, kuri valsts finansētajās mazākuma tautību skolās bija jā mācās latviešu valodā. Saeimas opozīcijas deputāti apstrīdēja attiecīgā likuma atbilstību Satversmei, *inter alia* norādot, ka izdarītie likuma grozījumi ir pretrunā ar VKLT 18. pantu kopsakarā ar Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību, jo pēc konvencijas parakstīšanas Latvija ierobežoja Latvijā dzīvojošo mazākumtautībām piederošo personu tiesības iegūt izglītību viņu dzimtajā valodā. Satversmes tiesa noraidīja šo argumentu, *inter alia* izvērtējot Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību objektu un mērķi:

8.2. [...] valodu lietojuma proporcijas noteikšana mācību satura apgūvē nav darbība, kas atceltu starptautiskā līguma - Minoritāšu konvencijas - objektu vai būtu pretrunā ar šīs konvencijas mērķiem. Šīs konvencijas mērķis nav izslēgt mācībvalodu proporcijas noteikšanu mazākumtautību skolās un paredzēt mazākumtautību pārstāvju tiesības iegūt izglītību tikai dzimtajā valodā. Tieši otrādi. Eiropas Padomes dotajos Minoritāšu konvencijas skaidrojumos ir teikts, ka tās normas dalībvalstīm sniedz plašu izvēles brīvību attiecībā uz līdzekļiem, ar kādiem mazākumtautību pārstāvjiem tiek nodrošinātas tiesības uz izglītību dzimtajā valodā. Viens no šādiem līdzekļiem ir bilingvālās izglītības ieviešana.¹⁰⁵ Pie tam Minoritāšu konvencijas 14. panta trešajā daļā ir noteikts, ka neviena no šā panta prasībām neierobežo valsts valodas apguvi vai izglītības ieguvu valsts

valodā.

Tiesas sēdē pieteikuma iesniedzēja pārstāvis norādīja, ka Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa patiešām neparedz valsts pienākumu vidusskolā nodrošināt mācību satura apguvi mazākumtautības valodā. Viņš arī neapstrīd to, ka minētā norma nav kļuvusi par starptautisko paražu tiesību normu. Tādējādi Minoritāšu konvencijas parakstīšanas fakts un tās saturs neierobežo Latviju īstenot tādu izglītības politiku, kādu tā uzskata par pamatotu.

Tomēr pieteikuma iesniedzēja pārstāvis uzsvēra, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Vīnes konvencijas 18. pantu tādēļ, ka kopš Minoritāšu konvencijas parakstīšanas brīža esot sašaurinātas mazākumtautību iespējas iegūt izglītību dzimtajā valodā.

Satversmes tiesa piekrīt pieteikuma iesniedzēja viedoklim, ka kopš Minoritāšu konvencijas parakstīšanas mazākumtautību pārstāvju iespējas iegūt izglītību dzimtajā valodā ir sašaurinātas, jo tās parakstīšanas brīdī normatīvie akti neparedzēja kāda priekšmeta apgūvē obligāti izmantot valsts valodu. Toties šobrīd apstrīdētā norma nosaka mācībvalodu lietojuma proporciju.

Parakstītā Minoritāšu konvencija Latvijai nav saistoša, jo vēl nav ratificēta. Tas pats attiecas uz Minoritāšu konvencijas 14. pantu. Šis pants nav kļuvis saistošs Latvijai kā starptautiska līguma norma. Vēl jo vairāk - tas nevar būt saistošs kā starptautisko paražu tiesību norma, jo šā panta piemērošana Minoritāšu konvencijas dalībvalstīs ir pārāk atšķirīga. Šajā pantā nav ietvertas nepārprotamas un precīzas prasības valstij, kuras turklāt pati valsts būtu atzinusi par sev saistošām bez Minoritāšu konvencijas ratifikācijas. Lai gan nacionālajos tiesību aktos paredzētās mazākumtautību tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā kopš Minoritāšu konvencijas parakstīšanas brīža ir sašaurinātas, Satversmes tiesa atzīst par pamatotu otru pieteikuma iesniedzēja apgalvojumu, ka šāds sašaurinājums nerada šķēršļus Minoritāšu konvencijas ratifikācijai. Savukārt tieši vēršanās pret šķēršļiem, kas apgrūtina starptautiskā līguma ratifikāciju, ir Vīnes konvencijas 18. panta mērķis.¹⁰⁶

Tā kā jautājums par objektu un mērķi tika uzdots 18. panta "Pienākums nevērsties pret līguma objektu un mērķi pirms līguma stāšanās spēkā" kontekstā, nevis saistībā ar 19. pantu, Krievu skolu lietas saistība [ar aplūkojamo jautājumu par līguma objektu un mērķi] ir netieša, bet abos pantos minētais jēdziens, šķiet, ir tas pats, un gan līguma objekta un mērķa ievērošanas vērtējums, gan arī atrunu izvērtējums noved pie līdzīgiem jautājumiem. Satversmes tiesas analīze nav pārāk skaidra, un spriedums būtu tikai ieguvis, ja līguma objekta un mērķa ievērošana tiktu nošķirta no konvencijas kā tādas ievērošanas. Iespējams, Satversmes tiesa ar to domāja pateikt, ka Latvijas rīcība diez vai varēja pārkāpt konvenciju, pat ja tā jau būtu stājusies spēkā, un tāpēc *a fortiori* tā nevarēja pārkāpt arī konvencijas objektu un mērķi. Vērtējot no juridiskās metodes viedokļa, Satversmes tiesas veiktā [konvencijas] teksta, konteksta un *travaux préparatoires* analīze visumā ievēro STK ieteikumus.

Ceturtkārt, ir vairākas situācijas, kas rada līdzīgus jautājumus. Viena no šāda veida situācijām: iebildumos pret atrunām bieži tiek norādīts uz atrunu augsto nenoteiktības pakāpi. Iebildumā pret Pakistānas deklarāciju pie Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kas pārtoja paktu [Pakistānas] konstitūcijai, Latvija atzīmēja, ka "no atrunas nav saprotams, kādā apjomā Pakistānas Islāma Republika uzskata Starptautisko paktu par sev saistošu".¹⁰⁷ Arī iebildumā pret Apvienoto Arābu Emirātu atrunu pie Konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu Latvija atzīmēja, ka "Apvienoto Arābu Emirātu veiktās atrunas satur vispārīgu atsauci uz nacionālajām tiesībām, īpaši nenosakot, kādā apjomā Apvienotie Arābu Emirāti uzņemas saistības".¹⁰⁸ Tajā pašā laikā pašas Latvijas deklarācija pie Vispārējās [konvencijas](#) par [nacionālo](#) minoritāšu aizsardzību pārtoja divus [konvencijas] pantus Satversmei un nacionālo tiesību

noteikumiem.¹⁰⁹ STK vadlīnijas imperatīvi noteic: "Atruna ir jāformulē tādā veidā, lai būtu iespējams noteikt tās tvērumu, īpaši tādēļ, lai novērtētu tās atbilstību līguma objektam un mērķim."¹¹⁰ Tajā pašā laikā [STK izstrādāto vadlīniju] komentārs ir krietni piesardzīgāks, atzīmējot, ka problēma ar nenoteiktām atrunām ir nevis tā, ka tās ir *ipso jure* neatbilstošas, bet gan, ka tās padara par neiespējamu novērtēt [atrunu] atbilstību [līguma objektam un mērķim].¹¹¹

Vēl viena situācija, kas rada līdzīgus jautājumus, attiecas uz atrunām ar atsauci uz nacionālajām tiesībām. Lai gan nenoteiktās atrunās bieži patiešām ir ietvertas atsauces uz nacionālajām tiesībām (kā tas novērojams iepriekš minētajos Pakistānas, AAE un Latvijas aktos), atrunas, kurās ir atsauces uz nacionālajām tiesībām, var būt arī skaidras un precīzas. Tādā gadījumā, par spīti plaši izplatītajai izpratnei par pretējo, atrunas automātiski nav neatbilstošas [līguma objektam un mērķim], pat ja varētu nonākt pie pretēja secinājuma gadījumos, kad līgumu (īpaši līgumu, kuros ir nostiprinātas pamattiesības) mērķis ir mainīt nacionālo tiesību noteikumus.¹¹² Trešā situācija, kas ir novērojama Latvijas praksē, ir to atrunu raksturs, kas ir izdarītas pie tiesību noteikumiem par [starptautisko] strīdu risināšanu. Iebilstot pret Brunejas izdarīto atrunu pie Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu, Latvija atzīmēja:

Brunejas Darusalamas Valsts atruna attiecībā uz 29. panta pirmo daļu ir saskaņā ar Konvenciju un vispārējiem starptautisko tiesību principiem, jo ikviena valsts ir tiesīga paziņot, ka tā neuzskatīs par sev saistošu kādu strīdu risināšanas mehānismu.

Šis iebildums atbilst starptautiskajai praksei šajā jautājumā: saskaņā ar [STK izstrādāto] vadlīniju 3.1.13. punktu tādās atrunas nav *per se* neatbilstošas, ja vien tās neskar citus noteikumus neatbilstošā veidā vai ja strīdu risināšanas kārtības noteikšana ir pats līguma pamats.¹¹³ Citas situācijas, ko saistībā ar objektu un mērķi arī ir analizējusi STK, ir atrunas, kas ir pretējas paražu tiesībām (kas ir atļautas),¹¹⁴ atrunas, kas ir pretējas *jus cogens* normām (kas nav atļautas),¹¹⁵ atrunas, kas ir pretējas neatņemamajām tiesībām (kas ir jāapsver, vērtējot šo tiesību nozīmīgumu),¹¹⁶ un atrunas, kas ir pretējas galvenajiem līgumiem, kuros ir nostiprinātas cilvēka pamattiesības (kas ir jāapsver to savstarpējā sakarībā).¹¹⁷ Šie jautājumi šajā rakstā netiek aplūkoti.

4. Iebildumu pret atrunām sekas un Latvijas prakse

Iebildumi ir kā "monētas otra puse" atrunām. Šajā raksta daļā tiks aplūkotas iespējamās atrunu sekas (un jo īpaši iebildumi pret atrunām) trīs soļos: pirmkārt, tiks analizētas atļautu atrunu sekas, otrkārt, tiks aplūkoti "valsts aizstāvju" un "pamattiesību aizstāvju" viedokļi attiecībā uz nepieļaujamām atrunām un, treškārt, tiks apsvērts atrunu vērā ņemšanas statuss mūsdienu tiesībās, īpaši koncentrējot uzmanību uz Latvijas nostāju šajā jautājumā.

Pirmkārt, VKLT 20. un 21. pants kopā rada ļoti pragmatisku, lai gan neizbēgami sadrumstalotu režīmu pieļaujamu atrunu jautājumu risināšanai. Pirmais (un visiespējamākais variants) ir, ka valsts pieņem atrunu. Bez īpašiem noteikumiem līgumā par pretējo (kādi gadās reti) 20. panta piektā daļa nereagēšanu [uz atrunu] 12 mēnešu laikā pieņem kā piekrišanu [atrunai]. Tādējādi saskaņā ar 21. panta pirmo daļu līgums stājas spēkā starp atrunu izdarījušo valsti un atrunu pieņemušo valsti, izmainot līgumu *inter se* atrunā noteiktajā apjomā. Piemēram, ja daudzpusējs Tiltu celšanas līgums noteic pienākumu katrai līguma dalībvalstij uzbūvēt desmit tiltus, Ruritānija formulē atrunu, ka tā uzņemsies pienākumu uzbūvēt tikai trīs tiltus, un Arkādija pieņem šo atrunu, tad šis līgums starp Ruritāniju un Arkādiju stājas spēkā, bet Ruritānijai *vis-à-vis* Arkādiju tāpat kā Arkādijai *vis-à-vis* Ruritāniju ir pienākums uzbūvēt trīs tiltus. Tomēr saskaņā ar 21. panta otro daļu atruna izmaina līguma noteikumus vienīgi starp Ruritāniju un Arkādiju. Atrunu neizdarījušās Arkādijas saistības *vis-à-vis* Patagoniju joprojām ir spēkā pilnā apjomā un gan Arkādijai, gan Patagonijai *inter se* ir pienākums uzcelt desmit tiltus. Otra iespēja ir, ka valsts formulē iebildumu. Ja attiecīgā valsts

nenorāda citādi, Tiltu celšanas līgums stājas spēkā starp abām valstīm, bet - saskaņā ar 21. panta trešo daļu - līguma noteikumi, attiecībā uz kuriem ir veikta atruna, netiek piemēroti šo valstu starpā veiktās atrunas apjomā. Iebilduma pret atrunu praktiskais rezultāts daudz neatšķiras no gadījuma, kad atruna tiek pieņemta: abos gadījumos Tiltu celšanas līgums ir spēkā starp attiecīgajām valstīm. Pirmajā gadījumā Arkādijas piekrišana atrunai nozīmēja, ka Ruritānijas saistība tika izmainīta, nosakot pienākumu uzbūvēt trīs tiltus, bet Sarmatijas iebildums pret Ruritānijas atrunu nozīmētu, ka līguma noteikumi netiks piemēroti veiktās atrunas apjomā, t. i., [Ruritānijas] saistība atkal aprobežotos ar to pašu trīs tiltu būvniecību.¹¹⁸ Trešā iespēja ir, ka valsts iebilst pret atrunu un tieši paziņo, ka tā nevēlas, lai līgums stātos spēkā saskaņā ar 20. panta ceturtais daļas "b" punktu (kas praksē ir diezgan reta parādība). Rezultāts var būt diezgan haotisks: atrunu veikuši Ruritānija savu līgumsaistību ietvaros būs saistīta kā ar atrunu pieņēmušo Arkādiju (līgums ir izmainīts, nosakot pienākumu uzbūvēt trīs tiltus) un iebildumu izteikušo Sarmatiju (līgums netiek piemērots vairāk kā atrunā noteikto trīs tiltu apjomā), bet ne ar iebildumu izteikušo Patagoniju, kas ir tieši paziņojusi, ka nevēlas, lai līgums stātos spēkā, kamēr Arkādija, Sarmatija un Patagonija būs pilnībā saistītas *inter se* (protams, pieņemot, ka tās pašas nav izdarījušas kādas atrunas, piemēram, uzbūvēt attiecīgi sešus, septiņus un deviņus tiltus, vai, lai vēl vairāk sarežģītu situāciju, pieņemot, ka Patagonijas Savienība un tās dalībvalstis ir pievienojušās šim līgumam ar jauktu līgumu). Rezumējot, ja ir zināms tikai tas, ko noteic līgums un kas ir līguma dalībnieki, var iegūt diezgan deformētu ainu par patieso, nedaudz atšķirīgo atsevišķo saistību kopumu, kas ir radies atrunu dēļ.

Otrkārt, daudz pretrunīgāks ir jautājums par nepieļaujamu atrunu iespējamajām sekām. VKLT 19. pants šo jautājumu tieši nerisina. Neanalizējot atrunas atbilstības 19. pantam izvērtēšanas procedūru (ko varētu veikt vai nu pēc valstu izveidotā decentralizētā parauga, vai arī kompetenta strīdu risināšanas institūcija), ir divi viedokļi par iespējamajām sekām, īpaši attiecībā uz līgumiem, kuros ir nostiprinātas pamattiesības. Krietni vienkāršojot, "valsts aizstāvji" piekrišanu ar nederīgu nosacījumu [t. i., pievienošanās līgumam, izdarot nepieļaujamu atrunu] uzlūkotu kā pilnīgi nederīgu (un tādējādi attiecīgi valsti [kura veikusi atrunu] - ne par līguma dalībnieci vai, augstākais, piešķirtu tai izvēli vai nu atsaukt atrunu, vai arī pārtraukt turpmāko dalību līgumā), kamēr "pamattiesību aizstāvji" piekrišanu līgumam uzskatītu par derīgu, par nederīgu atzīstot tikai atrunu (un tādējādi attiecīgi valsti - par līguma dalībnieci bez atrunā formulētajām privilēģijām).¹¹⁹ Par šo jautājumu ir sarakstīts ļoti daudz literatūras.¹²⁰

Lai gan redukcija neizbēgami vienkāršo sarežģīto argumentu, pamattiesību aizstāvji atsauktos *inter alia* uz:

- (i) nesavstarpējo un objektīvo juridisko raksturu daudzpusējos (un, jo īpaši to, kuros ir nostiprinātas pamattiesības) līgumos, kuros nedarbojas ar vienošanos panākti pamudinājumi [iebildumu izteikšanai], tādēļ sistēma nedarbojas apmierinoši,
- (ii) tādas dalības absurdu pamattiesību līgumos, kad veiktās atrunas ir tik plašas, ka netiek noteiktas jaunas starptautiskas saistības un ka universāli domātais tiesiskais regulējums kļūst arvien sadrumstalotāks,
- (iii) pamattiesību līgumu mērķi, kas noteikti tiktu sasniegts labāk, ja pamattiesības pilnā apjomā tiktu piemērotas, nevis pilnā apjomā noraidītas,
- (iv) nepieciešamību izvērtēt konkrētā piekrišanas [līgumam] nosacījuma nozīmīgumu un iespēju neņemt vērā vai pat prezumēt tāda nosacījuma neņemšanu vērā, kas ir mazāk nozīmīgs valstij, nekā būt par līguma dalībnieci. Šādu argumentāciju varētu pamatot ar ECT spriedumiem lietās *Belilos* un *Louizidou*,¹²¹ kurās atrunas patiešām netika ņemtas vērā, CTK Vispārējo komentāru Nr. 24, kurā ir izmantota līdzīga pieeja, un K. Rolsa ziņojumu¹²² par tā piemērošanu, tāpat kā to valstu

uzskaitījumu, kuras neņem vērā atrunas (Beļģija, Dānija, Somija, Īrija, Portugāle, Zviedrija, Norvēģija,¹²³ Nīderlande,¹²⁴ Grieķija,¹²⁵ Latvija,¹²⁶ Kanāda,¹²⁷ Itālija,¹²⁸ Igaunija,¹²⁹ Čehija,¹³⁰ Slovēnija,¹³¹ Moldova¹³² un Kipra¹³³).

No otras, t. i., valsts aizstāvju, puses, varētu norādīt, ka (i) pamattiesību aizstāvju viedokļa paustā VKLT kritika satur krietnu devu ironijas - galu galā tā [t. i., VKLT] ir balstīta uz Genocīda atzinumu par vienu no pēckara [t. i., pēc Otrā pasaules kara] nozīmīgākajiem pamattiesību līgumiem, (ii) VKLT tiesiskais režīms noteic vienīgi standarta modeli, kas ir piemērojams, kad konkrētais līgums klusē attiecībā uz atrunu veikšanas iespējamību, un valstīm vienmēr ir rīcības brīvība sastādīt vai grozīt līgumus tā, lai izslēgtu atrunu veikšanu, tāpēc kritika būtu jāvērs nevis pret pašu sistēmu, bet gan pret valstu nespēju (vai nevēlēšanos) izmantot tos instrumentus, ko sistēma jau paredz, un (iii) ka katrai valstij ir tiesības izvēlēties pievienoties vai nepievienoties starptautiskiem līgumiem, tāpēc tāda nosacījuma [t. i., atrunas], ko attiecīgā valsts izvērza kā priekšnoteikumu piekrišanai līgumiem, nepieļaujama vienkārti nozīmē, ka valstij būtu jāpārdomā, vai nosacījums vai tomēr pievienošanās līgumam tai ir svarīgāka, un būtu atbilstoši jārikojas, atsaucot veikto atrunu vai savu piekrišanu līgumam. Attiecībā uz praksi šī argumentācija varētu raksturot ECT judikatūru kā integrētas reģionālas sistēmas judikatūru, atsaucoties tajā uz bargo Amerikas Savienoto Valstu, Apvienotās Karalistes un Francijas izteikto kritiku Cilvēktiesību komitejai (arī uz Trinidādas un Tobāgo lēmumu denonsēt Papildu protokolu pēc K. Rolsa (*Rawles*) ziņojuma), kā arī A. Pelē (*Pellet*) un STK kritisko nostāju savos iepriekšējos secinājumos.¹³⁴

Treškārt, lai gan pretrunīgā prakse un judikatūra pieļauj atšķirīgus secinājumus, pēdējais viedoklis šķiet vairāk pārliecinošs, kaut gan arī pret to ir iebildumi. Vispārīgā līmenī pamattiesību līgumi tāpat kā jebkuri citi starptautiskie līgumi ir starptautisko tiesību elementi. Fakts, ka tie regulē noteiktu jomu, *per se* nenozīmē, ka starptautiskās tiesības attiecībā uz šo tiesību jomu nav piemērojamas vai ka tās ir piemērojamas citādi. Tāpat jāatzīmē, ka arguments, kas norāda uz pamattiesību īpašo raksturu, ir pareizs, taču tam nav nozīmes. Starptautiskā tiesiskā kārtība šīs atšķirības dažreiz ņem vērā, kad tiek paredzēti sevišķi noteikumi, un citreiz nē. VKLT ir piemērojama attiecībā uz visiem līgumiem, neizšķirot, kādu jomu tie regulē. Arī VKLT ietvertais atrunu tiesiskais regulējums attiecas uz visiem līgumiem, turklāt tādā mērā, ka attiecīgo juridisko saistību raksturam ir nozīme vienīgi, ja tas līgumā tieši ir noteikts (kā noteic 20. pants, paredzot sevišķus noteikumus savstarpēji atkarīgiem līgumiem un līgumiem, ar kuriem tiek izveidotas starptautiskas organizācijas). Gluži pretēji, valsts atbildības tiesībās primāro normu raksturam ir nozīme, nosakot prasības tiesības, un šeit atšķirība starp divpusējām, savstarpēji atkarīgām un integrālām (jeb *erga omnes*) saistībām izpaužas ievērojami atšķirīgos noteikumos par valsts atbildības piemērošanu.¹³⁵ Vienkārtšais secinājums ir: dažreiz starptautiskās tiesības šīs atšķirības ņem vērā un citreiz nē. Neapspriežot šādas tiesību politikas vēlamību (kad tiktu izteikts pēc iespējas mazāk atrunu), ir vēlreiz jāuzsver, ka VKLT sistēma vienīgi paredz standarta risinājumu gadījumiem, kad valstis attiecīgo jautājumu nav regulējušas tieši. Tādēļ valstu ziņā ir radīt tādas līguma noteikumus par atrunām, kas visprecīzāk norādītu uz attiecīgo saistību nozīmīgumu. Ja valstis nevēlas izmantot tos instrumentus, ko sistēma tām piedāvā, ir nepareizi apgalvot, ka sistēma ir nepilnīga; tas vienkārši nozīmē, ka leģitīmu iemeslu dēļ valstis ir izvēlējušās radīt noteikumus ar atšķirīgu materiālo saturu. 2004. gadā Dž. Klaberss precīzi definēja pamattiesību aizstāvju "premisu, ka tiesības kaut kādā veidā var paveikt lietas, par kurām vienošanos ir grūti panākt politiskā līmenī. Ja nebūtu šādas vienošanās, rezultāts varētu būt vienīgi materiālu noteikumu uzspiešana valstīm, kuras nevēlas tos pieņemt, un tā reti kad ir laba doma".¹³⁶

Pašlaik novērsoties no ECT judikatūras un nesenās valstu prakses, ir sarežģīti noteikt tādu varas institūciju, kam varētu piedēvēt tiesības neņemt vērā atrunas. Šis jautājums nevarētu pat rasties klasiskajā vienprātības gadījumā. Genocīda atzinums tieši sasaistīja atrunas atbilstību līguma objektam un mērķim ar valsts kā līguma dalībnieka statusu. VKLT tieši neparedz diskvalifikācijas

tiesības. *Travaux préparatoires* arī nav rodams atbalsts šādai pozīcijai; vispār, kā tika parādīts iepriekš, diskusija STK un VKLT norāda uz ievērojamu neskaidrību pat attiecībā uz iepriekšējo jautājumu, vai ir iespējams pieņemt atrunas, kas ir pretējas līguma objektam un mērķim. Lai gan pārlicinošāks risinājums ir, ka tās nav iespējams pieņemt, tik un tā ir noderīgi novērtēt iebildumu pret atrunām tiesisko regulējumu, kas ir tieši ietverts 20. un 21. pantā. Kā tika norādīts iepriekš, neviens no trim variantiem (atrunas pieņemšana, iebildums pret atrunu, iebildums pret atrunu un līgumu) nevarētu būt saistošs valstij, kas veikusi atrunu, bez šīs atrunas sniegtajām privilēģijām. Tāpēc būtu diezgan dīvaini, ja vienlaikus ar absolūtu atrunu veikušās valsts tiesību aizsardzību attiecībā uz pieļaujamām atrunām netiktu ņemtas vērā tiesības uz nepieļaujamām atrunām. Abstraktāk, ja ir divi salīdzināmi noteikumi un viens no tiem paredz noteiktas tiesiskās sekas, tad otro noteikumu noteikti loģiskāk ir veidot no līdzīgiem noteikumiem un saskaņā ar to pašu loģisko pamatu, nevis censties radīt radikāli atšķirīgu slēdzienu. Citiem vārdiem, fakts, ka nav noteikumu par noteikti atļautu atrunu neņemšanas vērā iespējamību, un tas, ka nav īpašu noteikumu par nepieļaujamām atrunām, vismaz varētu liecināt, ka pilnīgi atšķirīgs noteikums 19. pantā nav ietverts.

Sprīžot praktiski, nav viennozīmīgi skaidrs, kā un saskaņā ar kādiem tiesību noteikumiem būtu iespējams noteikt, vai atrunu veikusi valsts vairāk ir ieinteresēta saglabāt savu atrunu, vai tomēr kļūt par līguma dalībnieci. Ja citi tiesību jautājumi par atrunām ar pat vēl lielāku sarežģītību varētu tikt formulēti noteiktāk - vai vienpusēja rīcība līgumu paskaidro vai izmaina? Vai interpretatīvas deklarācijas mērķis ir vienkāršs vai ar nosacījumu? - tad var vienīgi iztēloties, kāda veida tiesību jautājums atrisinātu āķīgo atrunu vērā neņemšanas mīklu: varbūt - "vai valsts patiešām rīkojas atbildīgi, vai tā ir bijusi vieglprātīga un lēna, slēdzot līgumus"? Ejot vēl tālāk, kādi iztulkošanas noteikumi varētu tikt piemēroti, lai noteiktu nopietnības pakāpi? Vai iztulkošanai būtu jāņem vērā īpašais vēsturiskais fons vai *travaux préparatoires*, lai atklātu patieso valsts gribu, vai ir noteikts vārdiskais formulējums, par kuru pastāv vienprātība, ka tas pauž normatīvu vieglprātību? Nav arī skaidrs, kā valstis varētu veikt šādu analīzi praktiski, ja vienīgais pieejamais materiāls ir konkrētās atrunas teksts (reālajā dzīvē, kā tiks parādīts turpmāk, valstis lielā mērā pat vairs neizliekas, ka tās vērtē nosacījumu [t.i., atrunu] nozīmīgumu, un neņem vērā atrunas pat vienīgi fakta dēļ, pēc tam, kad ir konstatēta [atrunas] neatbilstība). Šāda pieeja vispār arī būtu pretrunā ar mūsdienu starptautisko tiesību izpratni: valstu nolūkiem var būt lielāka vai mazāka nozīme, lai paredzētu līgumu, vienpusēju aktu un paražu tiesību noteikumus vai saturu, bet noteikti taktiski un stratēģiski apsvērumi, kas noved pie tiesību jaunrades, diez vai ietekmētu tādas rīcības tiesisko nozīmīgumu, kura visādi citādi izpilda juridiskos kritērijus. Izņēmumi, kas var ietekmēt līgumu spēkā esamību, ir viltus, maldi vai draudi, taču pat tādos gadījumos šis arguments attiecas uz patiesas piekrišanas trūkumu, nevis uz valsts vieglprātīgu attieksmi pret patiesās gribas formulēšanu. Pilnīgi pārlicinoši nav arī tiesību politikas argumenti, kas paļaujas uz starptautisko tiesību noteikumu, kas atbalsta atrunu neņemšanu vērā, vispārēju atzīšanu atsevišķās valstīs.¹³⁷ Aplūkojot Latvijas situāciju, kur starptautiskās cilvēka pamattiesības veido [šo tiesību] *de minimis* saturu konstitucionālajās tiesībās un kā tādas tās tiek konsekventi piemērotas, kādus noteikumus un kritērijus varētu piemērot, lai noteiktu, vai, piemēram, "deklarācijas" pie Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ir "nopietni nosacījumi" vai "ne īpaši nopietni, lūdzu, neņemiet [tos] vērā"? Noslēdzot, šķiet, ka atrunu vērā neņemšana iet tālāk nekā mūsdienu starptautiskās tiesības pieļauj: vērā neņemšana nepastāvēja klasiskajās tiesībās un Genocīda atzinumā, tā nav tieši atļauta VKLT, to neapsvēra VKLT izstrādātāji un tā ir pretrunā gan pašlaik pastāvošā atrunu tiesiskā regulējuma, gan starptautisko tiesību iztulkošanas vispār plašākajai loģikai.

Ja pieņem, ka vērā neņemšana neatspoguļo *lex lata*, tūlīt rodas jautājums par atšķirīgu praksi racionalizēšanu. Šeit ir iespējams izšķirt trīs dažādas situācijas. Par pirmo ņemot ECT, tās judikatūru un Šveices, Turcijas un citu Eiropas Padomes valstu reakciju uz to var skatīt caur turpmākās prakses prizmu. Kā atzina Starptautiskā tiesa konsultatīvajā atzinumā t.s. Namībijas (Dienvidrietumu Āfrikas) lietā,¹³⁸ fakts, ka valstis pastāvīgi neiebilst pret nepārprotamu līguma

noteikumu pārkāpumu, var radīt turpmāku praksi attiecībā uz konkrēta tiesību noteikuma iztulkošanu. Šajā lietā valstis pastāvīgi atturējās iebilst pret ANO Drošības padomes veikto atklāto ANO Statūtu 27. panta trešās daļas (kas noteic, ka, lai Drošības padome pieņemtu lēmumus jebkuros jautājumos, izņemot procedūras jautājumus, vienmēr ir nepieciešama Drošības padomes piecu pastāvīgo locekļu piekrišana) pārkāpumu, un šī turpmākā prakse šā panta izpratnē izmainīja [panta redakcijā minētās] "balsis par" uz "atturēšanos" [balsot].¹³⁹ Šajā sakarībā ECT spriedumos *Belilos* un *Louzidou* spēra soli tālāk, nekā piemērojamās starptautiskās tiesības tai pieļāva, un neņēma vērā atrunas, bet, tā kā nedz Šveice un Turcija, nedz arī citas Parlamentārajā asamblejā pārstāvētās valstis neiebilda pret šādu nepareizu iztulkošanu, šāda viņu rīcība izveidoja turpmāku ECTK iztulkošanas praksi. Valstu reakcijas nozīmīgumu parāda cits atrunu vērā neņemšanas gadījums attiecībā uz Starptautisko paktu par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Kad Cilvēktiesību komiteja uzstāja, ka atrunas pie SPPPT nav vērā ņemamas, Apvienotā Karaliste, Amerikas Savienotās Valstis un Francija skaidri pauda, ka tās nepiekrīt šim viedoklim, norādot, ka tas neatbilst vispārējām starptautiskajām tiesībām. Kā atzīmēja tiesnesis Simma (*Simma*), "gan Apvienotā Karaliste, gan Francija ir Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas dalībnieces, un uzskatāms, ka kā tādas tās ir pieņēmušas "Strasbūras pieeju" šai konvencijai, tajā pašā laikā izrādot pretestību pret CTK mēģinājumiem pārnest šo pieeju ANO līmenī".¹⁴⁰ Lai arī kādas hipotēzes tiktu izdarītas attiecībā uz valstu motivāciju,¹⁴¹ Apvienotā Karaliste un Francija izmantoja savas pilnīgi likumīgās tiesības akceptēt nepareizu līguma iztulkošanu un protestēt pret cita līguma nepareizu iztulkošanu. Plašāk, tas liecina, ka spriedumos lietās *Belilos* un *Loizidou* ietvertā pamatojuma piemērošana ir ierobežota ar ECTK piemērošanas jomu un vispārēji neattiecas uz pamattiesībām un starptautiskajām tiesībām.

Vērā neņemšanas pieeju ir pieņēmušas vēl vairākas valstis. Kā tika norādīts iepriekš, Dānija, Somija, Zviedrija, Norvēģija, Īrija, Portugāle, Beļģija, Nīderlande, Grieķija, Kipra, Kanāda, Itālija, Latvija, Igaunija, Čehija, Slovākija un Moldova savos iebildumos pret vairākiem līgumiem ir lietojušas vērā neņemšanas formulējumus. Lai gan vairākums no šiem līgumiem attiecas uz pamattiesībām (SPPPT, SPSEKT, Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu, Konvencijas par bērna tiesībām papildu protokols par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos, Konvencijas par bērna tiesībām papildu protokols par tirdzniecību ar bērniem, bērna prostitūciju un bērna pornogrāfiju, Konvencija par sievietes politiskajām tiesībām), šī prakse ir lietota arī citās materiālo tiesību jomās (piemēram, Starptautiskā konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu, Starptautiskā konvencija par cīņu pret teroristu rīkotajiem sprādzieniem un Konvencija par Apvienoto Nāciju Organizācijas un asociētā personāla drošību). Latvija šajā jomā ir bijusi ļoti aktīva, formulējot vismaz astoņus iebildumus ar vērā neņemšanas raksturu pie četrām konvencijām. Piemērs ir iepriekš citētais 2005. gadā formulētais iebildums pret Pakistānas konstitucionālā rakstura atrunu pie SPSEKT:

*Latvijas Republikas valdība atgādina, ka starptautiskās paražu tiesības, kas ir kodificētas Vīnes konvencijā par starptautisko līgumu tiesībām, īpaši 19. panta "c" punktā, noteic, kādas atrunas ir uzskatāmas par neatbilstošām līguma objektam un mērķim un [tādēļ] nav pieļaujamas. Tāpēc Latvijas Republikas valdība iebilst pret iepriekš minētajām Pakistānas Islāma Republikas veiktajām atrunām pie Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Tomēr šis iebildums neizslēdz Starptautiskā pakta stāšanos spēkā starp Latvijas Republiku un Pakistānas Islāma Republiku. Tādējādi Starptautiskais pakts stāsies spēkā, Pakistānas Islāma Republikai negūstot labumu no tās veiktās atrunas.*¹⁴²

Identiski vai ļoti līdzīgi formulējumi ir lietoti Latvijas iebildumos pret Mauritānijas (2005. gadā) un Maldīvijas (2007. gadā) atrunām pie SPPPT, iebildumos pret Brunejas (2006. gadā) un Omānas (2006. gadā) atrunām pie Konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu un iebildumos pret Sīrijas (2003. gadā), Ēģiptes (2003. gadā) un Bangladešas (2006. gadā) atrunām pie Starptautiskās konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu. Interesanti, ka 2005. gada iebildums

pret AAE atrunu pie Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu neietver vērā neņemšanas formulējumus, lai arī iebilduma saturs būtībā ir līdzīgs pārējiem šeit minētajiem.

Kur Latvija un citas valstis, kas neņem vērā, pašlaik ar šo nostāju atrodas starptautisko tiesību kontekstā? Iepriekš tika norādīts, ka būtu sarežģīti argumentēt, ka vērā neņemšana atbilst VKLT un vispārējām starptautiskajām tiesībām. Arī šo valstu praksi nevarētu uzskatīt par "turpmāko praksi" VKLT ietvertā atrunu tiesiskā regulējuma iztulkošanai, jo tā nav saskaņota, vispārpieņemta un konsekventa. Šī prakse nav vispārpieņemta, jo no kopumā 108 VKLT dalībvalstīm tikai 17 to ir reāli izmantojušas. Šī prakse nav konsekventa, jo Apvienotā Karaliste ir skaidri norādījusi atšķirības savos uzskatos. Arī argumentāciju, kas tiek balstīta uz paražu tiesībām, varētu līdzīgi noraidīt, atsaucoties uz plaši izplatītas un vienveidīgas prakses trūkumu un ņemot vērā ASV un Francijas iebildumus. Šī prakse arī nav uzskatāma par VKLT modifikāciju *inter* "vērā neņemtajām" valstīm. Lai gan atrunu tiesiskā regulējuma nenoteiktais raksturs neizslēgtu šādu grozījumu saskaņā ar VKLT 41. panta pirmās daļas "b" punktu, tomēr netiktu izpildīts 41. panta otrajā daļā noteiktais procesuālais paziņošanas pienākums.¹⁴³

Šķiet, ka vienīgā atlikusī iespēja ir lokāla rakstura paražu tiesības. VKLT dispozitīvais raksturs pieļauj izdarīt izņēmumus ar [konkrētiem] līgumiem, tāpēc līdzīgi būtu jābūt iespējai radīt paražu tiesību noteikumus noteiktiem līgumiem vai valstīm. To valstu prakse, kas neievēro, šķiet pietiekami konsekventa, lai atļautu *opinio juris* ekstrapolāciju attiecībā uz tādu atrunu veikšanas tiesiskumu. Ja tiek pieņemta argumentācija par lokāla rakstura paražu tiesībām, šo praksi var viegli noformulēt: valstis, kas nepieder pie lokāla rakstura paražu tiesībām, ir *inter se* saistītas ar vispārējām paražu tiesībām, valstis, kas pieder pie lokāla rakstura paražu tiesībām, ir *inter se* saistītas ar attiecīgajām lokālā rakstura paražu tiesībām, un valstis, kas gan pieder, gan nepieder pie lokāla rakstura paražu tiesībām, ir *inter se* saistītas ar vispārējām paražu tiesībām (jo valstis nav saistītas ar lokāla rakstura paražu tiesībām, ja vien tās nav izvēlējušās būt ar tām saistītas).¹⁴⁴ Tāpēc ASV un Apvienotā Karaliste ir *inter se* saistītas ar vispārējo vērā neņemšanas principu, Latvija un Somija ir *inter se* saistītas ar lokālā rakstura vērā neņemšanas principu un Latvija un ASV ir *inter se* saistītas ar vispārējo vērā neņemšanas principu (jo ASV nav piekritušas, ka šis lokālā rakstura noteikums tām būtu saistošs, un tādēļ Latvija nevar uz to atsaukties attiecībās ar ASV). Var secināt, ka vērā neņemšana darbojas starp tām valstīm, kas neņem vērā (tādējādi Nīderlandes¹⁴⁵ un Itālijas¹⁴⁶ iebildumi pret Beļģijas veiktajām atrunām ir spēkā esoši), bet tā nedarbojas attiecībās starp valstīm, kas neņem vērā, un valstīm, kas ņem vērā (tādējādi visi citi vērā neņemšanas iebildumi nav spēkā, jo tie nevar saistīt valstis, kurām nav saistoši lokālā rakstura paražu tiesību tiesiskā regulējuma noteikumi). Tātad vispārējai atrunu vērā neņemšanai nav juridiska rakstura iedarbības, un tā darbojas vienīgi kā tāda prakse, kas nostiprina lokāla rakstura paražu tiesības un (varbūt eventuāli) nodrošina pietiekamu prakses vispārīgumu, kas, ja nav nopietnu iebildumu, varētu radīt jaunu vispārēju tiesību noteikumu. Visdrīzāk, atrunas vērā neņemšana *per se* nav starptautiski prettiesiska rīcība; tā vienkārši ir vienas valsts nepareizs uzskats par to, cik lielā mērā citas valstis ir saistītas ar starptautiskajām tiesībām (analogi, piemēram, nepareizai paražu tiesību rakstura piedēvēšanai noteiktiem līguma noteikumiem).

Jāatzīst, ka attiecībā uz pamattiesību aizsardzību rezultāts nav īpaši apmierinošs, bet vēsturiskā perspektīva ļauj pabeigt uz krietni optimistiskākas nots. Galu galā, pirmā laboratorija elastīgai pieejai Genocīda atzinumam un VKLT tika atrasta tieši lokālajā Amerikas valstu praksē. Pēckara [t. i., pēc Otrā pasaules kara] izmaiņas tiesību jaunrades nosacījumos pieprasīja iespējamo pieeju pārvērtēšanu, un pieejas, kas attīstījās lokālā kontekstā, pakāpeniski tika atzītas par vispārējiem noteikumiem. Nav neiespējami iztēloties, kā pamattiesību nozīmīguma pārvērtēšana varētu nomainīt lokālu (un, lielākoties, Eiropas) noteikumu ar vispārēju. Īpaši interesanti ir prognozēt, vai pieaugošo nevalstisko organizāciju nozīmi starptautisko līgumu slēgšanas procesā (kā to parāda Romas Statūtu izstrādes un ratifikācijas procesi) varētu kvalitatīvi izmantot, lai palielinātu to valstu skaitu, kas neņem vērā, un nepieļautu tiešus iebildumus pret tiesību noteikumu tā veidošanās

procesā. Cita pamācoša vēstures mācībstunda ir Genocīda atzinuma ilgtspēja. 1951. gadā starptautisko tiesību lielajiem un varenajiem bija teju pilnīga vienprātība par tajā ietvertās elastīgās sistēmas nosodišanu: pagāja tikai 18 gadu, un Genocīda atzinums tika visaptveroši atbalstīts Vīnes konferencē [kurā tika pieņemta VKLT]. Viena lieta, ko no tā var mācīties, ir, ka atrunu tiesiskais regulējums ir pakļauts pēkšņām un pārsteidzošām pārmaiņām. Tas, kas vienā brīdī tiek uzskatīts par lokālām īpatnībām vai nopietnu vispārpieņemtās kārtības pārkāpumu, ilgākā laika posmā var izveidot un atspoguļot vispārēju uzskatu vienprātību. Pieticīgais priekšlikums, ko sniedz šis raksts, ir: lai kāda arī būtu turpmākās prakses ietekme, pašlaik vērā neņemšanas doktrīna ir uzskatāma vienīgi par lokālu paražu tiesību, kas pārsvarā tiek piemērota starp Eiropas valstīm.

Secinājumi

Starptautiskajās tiesībās ietvertais atrunu tiesiskais regulējums ir tik daudzšķautņains, ka ir sarežģīti prognozēt tā turpmāko attīstību un Latvijas lomu tajā. Vienīgi droši var pateikt, ka attīstība būs interesanta. Vēsturiskā attīstība parāda, ka pastāv pēkšņu tiesību jaunrades izmaiņu iespējamība. Pastāvošās pretrunas attiecībā uz atrunas jēdzienu, līguma objektu un mērķi, kā arī iebildumiem un to sekām liecina, ka tie nākotnē noteikti tiks pārvērtēti. Latvijas prakse ir pieņemama noteiktos jautājumos; citos jautājumos dažus Latvijas prakses aspektus vai vismaz to pasniegšanas veidu vajadzētu pārdomāt. Šajā rakstā ir pausts aicinājums skaidri analītiski nodalīt tiesību noteikumus *de lege lata*, tiesību noteikumus, kurus varētu vai vajadzētu radīt *de lege ferenda*, un tiesību jaunrades metodes, ko varētu izmantot šim nolūkam. Nevar novilkt striktu robežu starp "esamību" un "jābūtību" starptautiskajās tiesībās, bet konkrētu argumentu konteksta un robežu noteikšana noteikti sekmētu to veiksmīgāku pieņemšanu un neveidotu normativitātes eroziju, kas rodas pārāk aktīvas visādi citādi cildināmas tiesību politikas pārliekas normativizācijas dēļ.¹⁴⁷

No angļu valodas tulkojis Mg.iur. Kaspars Gailītis

¹ 2008. gada konferences laikā - D Phil cand, Oksfordas universitāte, AHRC un *Commercial Bar* stipendiāts, vecākais eksperts zvērinātu advokātu birojā "Sorainen". Latvijas deklarācijas, atrunas un iebildumi ir citēti saskaņā ar MTDSG (Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General [Daudzpusējie līgumi, kas ir deponēti pie Apvienoto Nāciju Organizācijas ģenerālsēkretāra]) datubāzi. Pieejams: http://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/MTDSG/page1_en.xml [skatīts 15.10.2008.], vai saskaņā ar Council of Europe Treaty Office [Eiropadomes Līgumu biroja] datubāzi. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?PO=LAT&NT=&MA=999&CV=1&NA=&CN=999&VL=1&CM=5&CL=ENG> [skatīts 15.10.2008.]. Autors sniedza eksperta atzinumu par starptautisko tiesību jautājumiem Satversmes tiesai lietā Nr. 2007-10-0102, lai gan ne attiecībā uz atrunām, kas ir analizētas šajā rakstā.

² Raksta pamatā ir tā autora angļu valodā sagatavotais materiāls, ko autors 2008. gadā Rīgā prezentēja konferencē par starptautisko publisko tiesību līgumiem. Rakstā nav veiktas izmaiņas ne attiecībā uz konferences materiāla formu, ne saturu. Starptautisko tiesību praktiķu konference izskaidro raksta koncentrēšanos uz Latvijas un citu valstu praksi, kā arī dažbrīd mazāk akadēmiski pierasto retoriski provokatīvo domas izklāsta formu (īpaši piektajā nodaļā). Autors nav papildinājis rakstu ar pēckonferences juridisko literatūru vai tiesību praksi, kas jebkurā gadījumā nav mainījusi viņa viedokli par būtiskākajiem tiesību jautājumiem. Arī šobrīd Starptautisko tiesību komisija šķiet tikpat tālu no atrunu vadlīniju pabeigšanas kā 2008. gada oktobrī. No angļu valodas latviešu valodā tulkojis Mg.iur. Kaspars Gailītis. Šajā rakstā saglabāts tulkotāja izvēlētais atsauču noformējums.

³ Valstu tiesības neņemt vērā (*to sever*) atrunas un atrunu vērā neņemšanas jēdzienu (*severability*)

nedrīkst sajaukt ar valstu tiesībām iebilst pret atrunām vai tiesībām aizliegt atrunas attiecīgajā starptautiskajā līgumā. Atrunu neņemšana vērā (vēl) nav uzskatāma par vispārēji atzītu starptautisko tiesību jēdzienu, un tā pastāv kā tiesību doktrīna (*severability doctrine*). Tās pamatā ir uzskats, ka atsevišķos gadījumos, īpaši ievērojot konkrētā līguma raksturu, līguma dalībvalstis tās valsts, kura vēlas pievienoties līgumam, veikto atrunu var neievērot, t. i., uzskatīt par pilnīgi neiespējamu, pie attiecīgā līguma. Tomēr tajā pašā laikā šāda atrunas neņemšana vērā netraucē atrunu veikušajai valstij līgumam tomēr pievienoties, tiesa gan, neiegūstot nekādas priekšrocības no savas atrunas. Sīkāk par atrunu diskvalifikāciju sk. šā raksta 4. nodaļu.

⁴ Klabbers J. On Human Rights Treaties, Contractual Conceptions and Reservations, grām.: Ziemele I. (izdevēja) Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation. Leidene/Bostona: Martinus Nijhoff, 2004, 153. lpp.

⁵ Sk. ANO Starptautiskās tiesas 28.05.1951. konsultatīvo atzinumu lietā "Atrunas pie Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to" [Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide], ICJ Rep, 15. lpp.

⁶ Šajā rakstā tiks analizēta VKLT, taču vairumu argumentu tādā pašā mērā varētu attiecināt uz starptautisko organizāciju atrunām.

⁷ Sk. izvērstu argumentāciju: Lauterpacht H. Private Law Sources and Analogies of International Law. Londona: Longmans, Green un Col, 1927, 155. un turpm. lpp.; par līgumiskās struktūras saistību ar mūsdienu domāšanu attiecībā uz atrunām sk. Klabbers (sk. 4. atsauci), 154.-181. lpp.

⁸ Malkin H.W. Reservations to Multilateral Conventions. British Year Book of International Law (BYIL), 1926, Nr. 7, 141., 142. lpp. Lai gan tā stingri atbalsta vienprātības principu, Malkina (*Malkin*) argumentācija nav neiederīga Genocīda atzinuma un VKLT izveidotajā starptautisko tiesību vidē, vedinot uzskatīt, ka "ir nepārprotami skaidrs, ka ne vien lielā mērā varētu tikt pārkāpts līguma objekts, bet arī ka iepriekš minētais apsvērums varētu tikt sabojāts vai pat iznīcināts". Šī argumentācija ir smalkāka par vienkāršu kontraktuālista redukciju, minot līguma objektu un savstarpējību kā savstarpēji atbalstošus, bet konceptuāli nošķirtus argumentus. Patiesi, atšķirībā no kategoriskā kontraktuālā argumenta arguments par līguma objektu ir pasniegts piesardzīgāk, rosinot uzskatīt, ka tas [t. i., līguma objekts] "lielā mērā varētu" tikt pārkāpts ar atrunām, tādējādi netieši atbalstot Genocīda atzinumā ietverto argumentu, ka ārpus līgumiskā ietvara varētu būt atrunas, kas nebūtu pretrunā ar līguma objektu un mērķi.

⁹ Šeit un turpmāk ar [] nodalītajā tekstā - tulkotāja piezīmes vieglākai teksta izpratnei.

¹⁰ Anzilotti D. Cours de droit international. Parīze: Librairie du Recueil Sirey, 1929, 399.-400. lpp.

¹¹ Turpat; sk. arī: McNair A. The Law of Treaties. Oksforda: Clarendon Press, 1938, 106.-111. lpp.; Rousseau C. Principes généraux du droit international public. Parīze: Éditions A. Pedone, 1944, 290.-296. lpp. Vienprātības princips ir ticis atzīts arī retrospektīvi, sk.: Reuter P. Introduction au droit des traits. Parīze: PUF, 1995, P. Cahier 3. izdevums, 71.-73. lpp.; Redgwell C. Universality or Integrity? Some Reflecting on Reservations to General Multilateral Treaties. BYIL, 1993, Nr. 64, 245., 246.-247. lpp.; Sinclair I. The Vienna Convention on the Law of Treaties. Mančestera: Manchester University Press, 1984, 54.-56. lpp.; Ruda J.M. Reservations to Treaties. Recueil des Cours, 1975, Nr. 146, 95., 111.-115. lpp.

¹² Ruda (sk. 11. atsauci), 115.-133. lpp.

¹³ Šis uzskats tika pieņemts par tik pašsaprotamu, ka līdz pat Openheima ceturtajam izdevumam to tieši neanalizēja, sk.: McNair A. (izdevējs), *Oppenheim's International Law*. Londona: Longmans, Green and Col, 1928, 4. izdevums, 727.-728. lpp.

¹⁴ Sk., piem., Fitzmaurice G. *Reservations to Multilateral Conventions*. *International and Comparative Law Quarterly (ICLQ)*, 1953, Nr. 2, 1. lpp.; Redgwell C. (sk. 11. atsauci), 247.-255. lpp.; īpašā ziņotāja Alēna Pelē (*Alain Pellet*) Pirmais ziņojums par tiesisko regulējumu un praksi attiecībā uz atrunām pie starptautiskajiem līgumiem [First Report on the Law and Practice Relating to the Reservations to Treaties by Special Rapporteur Alain Pellet], *Yearbook of the International Law Commission* 1995, 2. sējums (1), A/CN.4/470, [10]-[34].

¹⁵ ANO Starptautiskās tiesas 28.05.1951. konsultatīvais atzinums lietā "Atrunas pie Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to" [Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide], *ICJ Rep*, 15, 21. lpp.

¹⁶ Turpat, 21.-22. lpp.

¹⁷ Fitzmaurice (sk. 14. atsauci), 16.-20. lpp.

¹⁸ Aust A. *Modern Treaty Law and Practice*. Oksforda: OUP, 2007, 2. izdevums, 140. lpp.

¹⁹ A. Pelē Pirmais ziņojums [Pellet's First Report] (sk. 14. atsauci), [35]-[46]; Redgwell (sk. 11. atsauci), 253. lpp.; Sinclair (sk. 11. atsauci), 59.-60. lpp.

²⁰ A. Pelē Pirmais ziņojums [Pellet's First Report] (sk. 14. atsauci), [47]-[61]; Redgwell (sk. 11. atsauci), 255.-263. lpp.; Sinclair (sk. 11. atsauci), 60.-63. lpp.

²¹ 2.pants "Lietotie termini"

1. Konvencijas tekstā:

[..]

d) "atrūna" - vienpusējs paziņojums jebkādā formulējumā, ko veic valsts, parakstot, ratificējot, pieņemot, apstiprinot vai pievienojoties līgumam, tādējādi izsakot nodomu izslēgt vai mainīt konkrētu līguma noteikumu tiesiskās sekas un to piemērošanu attiecīgā valstī;

²² 19. pants "Atrūnu veikšana"

Valsts, parakstot, ratificējot, pieņemot, apstiprinot vai pievienojoties līgumam, var veikt atrūnu, izņemot gadījumus, kad:

a) līgums aizliedz veikt atrūnas;

b) līgums paredz, ka var veikt tikai īpaši noteiktas atrūnas, kuru skaitā neietilpst konkrētā atrūna, vai

c) gadījumos, kas neietilpst a) un b) punkta noteikumos, atrūna nav savienojama ar konkrētā līguma objektu un mērķi.

²³ 20. pants "Atrūnu akceptēšana un iebildumi pret tām"

1. Atrunai, kuru skaidri pieļauj līgums, nav nepieciešama vēlāka līgumslēdzēju valstu akceptēšana, izņemot gadījumus, kad to paredz līgums.

[..]

4. Gadījumos, kas neietilpst iepriekšējo daļu noteikumos un ja līgumā nav paredzēts citādi:

a) citas līgumslēdzējas valsts akceptēta atruna padara atrunu veikušo valsti par līguma dalībnieci attiecībā pret valsti, kas atrunu akceptējusi, ja līgums ir spēkā vai tas stāsies spēkā attiecībā uz šīm valstīm;

b) citas līgumslēdzējas valsts iebildums pret atrunu nekavē līguma stāšanos spēkā starp valsti, kas izteikusi iebildumu, un valsti, kas veikusi atrunu, izņemot gadījumu, kad valsts, kas izteikusi iebildumu, tieši paziņo par pretējo;

c) rīcība, ar kuru valsts izsaka piekrišanu līguma saistošam raksturam, vienlaikus izsakot atrunu, stājas spēkā, tiklīdz vismaz viena no līgumslēdzējām valstīm akceptējusi atrunu.

5. Otrās un ceturtās daļas mērķiem, izņemot gadījumus, kad līgums paredz citādi, tiek uzskatīts, ka valsts ir akceptējusi atrunu, ja tā divpadsmit mēnešu laikā pēc paziņojuma par atrunas veikšanu vai arī līdz ar datumu, kad tā izteica savu piekrišanu līguma saistošam raksturam, nav izteikusi iebildumu pret atrunu, ņemot vērā, kurš no datumiem ir vēlāks.

²⁴ 21. pants "Juridiskās sekas atrunām un iebildumiem pret tām"

1. Atrunas, kas veiktas attiecībā pret citu dalībnieku saskaņā ar 19., 20. un 23. pantu:

a) izmaina atrunu veikušai valstij tās attiecībās ar citu dalībnieku tos līguma, attiecībā uz kuru ir veikta atruna, noteikumus veiktās atrunas apmērā; un

b) izmaina šos noteikumus tādā pašā mērā arī citam dalībniekam tā attiecībās ar valsti, kas veikusi atrunu.

2. Atrunas neizmaina līguma noteikumus citiem līguma dalībniekiem *inter se*.

3. Ja valsts, izsakot iebildumu pret atrunu, neiebilst pret līguma spēkā stāšanos starp sevi un valsti, kas veikusi atrunu, tad noteikumi, attiecībā uz kuriem ir veikta atruna, netiek piemēroti attiecībā uz šīm valstīm veiktās atrunas apmērā.

²⁵ Sinclair (sk. 11. atsauci) 62. lpp.; vēl 2007. gadā par to rakstījis arī A. Austs (sk. 18. atsauci), 125. lpp.

²⁶ Īpaši attiecībā uz 20. panta piektajā daļā ietverto klusējot izteiktās piekrišanas prezumpciju sk. United Kingdom Material on International Law 1997. BYIL, 1997, Nr. 68, 467., 489. lpp.; Aust A. (sk. 11. atsauci), 142., 155. lpp.

²⁷ Pellet A. L'adaption du droit international. Recueil des Cours, 2007, Nr. 329, 9., 40. lpp., 21. atsauce; Aust A. (sk. 11. atsauci), 12.-13. lpp.

²⁸ Aust A. (sk. 11. atsauci), 155. lpp.; vispārīgi sk.: Kohona P.T.B. Some Notable Developments in the Practice of the UN Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties: Reservations and

Declarations. American Journal of International Law (AJIL), 2005, Nr. 99, 433. lpp.

²⁹ Ievērojot izveidoto iedalījumu: Fitzmaurice G. Some Problems Regarding the Formal Sources of International Law, *Symbolae Verzijl. La Haija: Martinus Nijhoff*, 1958, 153.-154. lpp.

³⁰ Gardiner R. *Treaty Interpretation*. Oksforda: OUP, 2008.

³¹ Redgwell (sk. 11. atsauci), 253.-269. lpp.

³² *International Law Materials (ILM)*, 1979, Nr. 18, 397. lpp., [49]-[65].

³³ Sk., piem., Marks S. *Three Regional Human Rights Treaties and their Experience of Reservations*, grām.: Gardner J.P. (redaktors) *Human Rights as General Norms and a State's Right to Opt Out: Reservations and Objections to Human Rights Conventions*. Londona: BIICL, 1997.

³⁴ Redgwell C. *Reservations to Treaties and Human Rights Committee General Comment No 24 (52)*. *ICLQ*, 1997, Nr. 46, 390. lpp.

³⁵ Vispārīgi sk.: Ziemele I. (redaktore) *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation*. Leidene/Bostona: Martinus Nijhoff, 2004.

³⁶ STK vadlīnijas. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/guide/1_8.htm [skatīts 14.10.2008.]. STK katru gadu šeit publicē visus līdz šim izstrādātos vadlīniju projektus, kas ir pieņemti ar tās ikgadējiem ziņojumiem. Mazliet neērti ir, ka reizē tiek publicēti tikai to vadlīniju komentāri, kas ir izstrādāti attiecīgajā gadā, un nav tāda konsolidēta dokumenta, kur būtu pieejami visi komentāri vienkopus, tāpēc, lai atrastu noteiktus komentārus, var būt nepieciešams sameklēt iepriekšējo gadu ziņojumus.

³⁷ Crawford J. un Olleson S. *The Continuing Debate on the UN Convention on State Responsibility*. *ICLQ*, 2005, Nr. 54, 579. lpp.

³⁸ Olleson S. *The Impact of the ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*. Pieejams: http://www.biicl.org/files/3107_impactofthearticlesonstate_responsibilitypreliminarydraftfinal.pdf [skatīts 13.10.2008.].

³⁹ *Case Concerning Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of Congo)* (2007), *ICJ Rep*. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/103/13856.pdf> [skatīts 29.05.2008.], [39].

⁴⁰ *Jones et al. v Kingdom of Saudi Arabia* (2006), UKHL 26 [26] (Lord Bingham), sk. arī [8], [10] (Lord Bingham), [47], [66], [69], [71], [99] (Lord Hofmann). Vispārīgi sk.: Fox H. *Law of State Immunity*. Oksforda: OUP, 2008, 2. izdevums.

⁴¹ A. Pelē Pirmais ziņojums [Pellet's First Report] (sk. 14. atsauci), [150]-[169].

⁴² STK ziņojums tās 47. sesijā, A/50/10, [481].

⁴³ A. Pelē Pirmais ziņojums [Pellet's First Report] (sk. 14. atsauci), [170]-[179].

⁴⁴ Berman F. The ILC and its Relationship with the Sixth Committee. German Ybk Intl L, 2006, Nr. 49, 107., 127. lpp., 74. atsauce.

⁴⁵ Gardiner (sk. 30. atsauci), 225.-249. lpp.

⁴⁶ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 1.1.1. vadlīnija un 1.-9. komentārs, STK ziņojums tās 50. sesijā. A/53/10.

⁴⁷ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 2.3.1. vadlīnija un 1.-4. komentārs, STK ziņojums tās 53. sesijā. A/56/10.

⁴⁸ Par vispārēju piesardzību sk.: Caron D.D. The ILC Articles on State Responsibility: The Paradoxical Relationship between Form and Authority. AJIL, 2002, Nr. 96, 857. lpp.; Pellet A. 38. pants, grām.: Zimmermann A., Tomuschat C. un Oellers-Frahm K. (izdevēji) The Statute of the International Court of Justice: A Commentary. Oksforda: Oxford University Press, 2006, 792. lpp.

⁴⁹ Gardiner (sk. 30. atsauci), 227. lpp.

⁵⁰ Satversmes tiesas 29.11.2007. spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007_10_0102.htm, [78.1]-[78.2], [skatīts 14.10.2008.]. Tiesas argumentācija parāda tik nekritiskas pieejas iespējamās kļūdainās sekas. Tiesa atzīmēja, ka starptautiskās tiesības pieļauj iespēju veikt vispārējas atrunas, bet šādas atrunas ir tikušas kritizētas to iespējamās radītās nenoteiktības dēļ. Šeit Satversmes tiesa sajauca divus dažādus jautājumus: atrunu vispārējo raksturu un atrunu nenoteiktību; šie jautājumi var pārklāties, bet ne vienmēr obligāti. STK atzinīgi novērtēja pirmo 1.1.1. vadlīnijā un kritizēja otro 3.1.7. vadlīnijā.

Pārspīlēta STK dokumentos atspoguļotās pieejas pieņemšana ir novērojama citā lietā, kurā Latvija bija puse, - Enerģijas hartas līguma [Energy Charter Treaty] šķīrējtiesas lietā *Nykomb pret Latviju*. Tribunāls piemēroja [valsts] atbildības tiesības, lai pierādītu gan primāro normu (vai Latvijai bija saistošs valsts uzņēmuma noslēgts līgums), gan arī šīs primārās normas pārkāpumu (vai bija pārkāpts līguma izpildes pienākums) - kas pēc būtības ir primāro normu interpretācijas jautājumi, tādēļ sekundārās atbildības normas šajā sakarā nav ņemamas vērā. Patiesi, pat kad valsts atbildības noteikumi bija jāpiemēro, lai noteiktu attiecināmību, Tribunāla analīze bija diezgan nepārliciecināša, piedēvējot Latvijai valsts uzņēmuma rīcību (tādēļ ne [STK 2001. gada Noteikumu par valsts atbildību] 4. pants), kas izpilda privāttiesību funkcijas (tādēļ ne 5. pants) situācijā, kad valsts noteikti neizmantoja savas īpašnieka pilnvaras, lai sasniegtu noteiktu rezultātu - kas noveda pie tā, ka valdība izdeva rīkojumu (kas tika atzīts par antikonstitucionālu) valsts uzņēmumam izpildīt investora prasības (tādēļ ne 8. pants), sk.: *Nykomb Synergetic Technology Holding AB v Latvia, SCC* šķīrējtiesa, 16.12.2003. lēmums, [4.2.]. Pieejams: <http://ita.law.uvic.ca/documents/Nykomb-Finalaward.doc> [skatīts 20.08.2008.].

⁵¹ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 2.3.1.-2.3.3. vadlīnija, STK ziņojums tās 50. sesijā. A/53/10.

⁵² Tas arī izskaidro, cik sarežģīti ir skaidri identificēt *lex lata* tiesību sistēmā, kas bieži ir attīstījies kā pastāvīga atturēšanās izteikt iebildumus pret nepārprotamiem pārkāpumiem, kas rezultējas jaunos tiesību noteikumos, vēl jo vairāk tāpēc, ka neatbildēšana un nereagēšana šā režīmā

ietvaros tiek uzskatīta par klusējot izteiktu piekrišanu.

⁵³ Latvijas 13.08.2007. iebildums pret Bahreinas izdoto deklarāciju.

⁵⁴ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 1.1.1. vadlīnija STK ziņojums tās 50. sesijā. A/53/10.

⁵⁵ "Par likuma "Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" 1. panta vārdu "ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu" atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam": Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007_10_0102.htm [skatīts 14.10.2008.].

⁵⁶ Sk. 50. atsauci.

⁵⁷ Bowett D. Reservations to Non-Restricted Multilateral Treaties. BYIL, 1977, Nr. 48, 67., 68. lpp.

⁵⁸ Vadlīnijas projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guideline to the Reservations to Treaties]. 1.2. vadlīnija un komentārs. STK ziņojums tās 51. sesijā. A/53/10.

⁵⁹ Turpat.

⁶⁰ Bowett (sk. 57. atsauci), 73. lpp.

⁶¹ Vadlīnijas projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guideline to the Reservations to Treaties]. 1.3.1. vadlīnija un komentārs. STK ziņojums tās 51. sesijā. A/53/10.

⁶² ILM, Nr. 18, 397. lpp., 49.-65. punkts.

⁶³ Sinclair I. The Vienna Convention on the Law of Treaties. Mančestera: Manchester University Press, 1984, 70.-75. lpp. Neieslīgstot padziļinātā diskusijā, kā vēl viens svarīgs jēdziens ir minama "nosacītā interpretatīvā deklarācija", kas ir līdzīga interpretatīvai deklarācijai, jo tā vienīgi paskaidro jēdzienu, bet arī līdzīga atrunai, jo tajā ir ietverts pievienošanās līgumam nosacījums, sk. Vadlīniju projektu atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. Vadlīnija 1.2.1. un komentārs. STK ziņojums tās 51. sesijā. A/53/10.

⁶⁴ International Law Reports(ILR), 1979, Nr. 54, 5., 132. lpp.

⁶⁵ Bowett D. (sk. 57. atsauci), 92. lpp.

⁶⁶ Imbert P-H. La question des réserves dans la décision arbitrale du 30 juin 1977 relative a la délimitation du plateau continental entre la République Française et le Royaume-Uni de Grande-Bretagne et d'Irlande du Nord. Annuaire Français de Droit International (AFDI), 1979, Nr. 24, 29.,

35. lpp.

⁶⁷ Latvijas 10.11.2005. iebildums pret Pakistānas izdoto deklarāciju, sk. arī: Latvijas 23.08.2006. iebildums pret Bangladešas izteikto izpratni par Starptautisko Konvenciju par cīņu pret terorisma finansēšanu.

⁶⁸ Latvijas 30.09.2003. iebildums.

⁶⁹ Latvijas ārlietu ministra 06.03.2006. paziņojumam pievienotā deklarācija, deponēta kopā ar ratifikācijas instrumentu 28.03.2006.

⁷⁰ Ratifikācijas instrumentam pievienotā 06.06.2005. deklarācija, sk. arī identisku deklarāciju attiecībā uz 11. panta trešo daļu.

⁷¹ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 1.5.1.-1.5.3. vadlīnija un komentāri. STK ziņojums tās 51. sesijā. A/53/10.

⁷² Sk. <http://www.am.gov.lv/en/policy/bilateral-relations/statement/Declaration> [skatīts 15.10.2008.].

⁷³ Ziemele I. State Continuity and Nationality. Leidene: Martinus Nijhoff, 2005.

⁷⁴ Radās arī ļoti pretrunīgi konstitucionāla rakstura jautājumi, jo 1922. gada Satversmes 3. pants šķietami noteic, ka Abrene ietilpst Latvijas teritorijā un ir viņas neatņemama sastāvdaļa. Šis pants varētu tikt grozīts vienīgi tautas nobalsošanas ceļā.

⁷⁵ Krievijas Ārlietu ministrijas Informācijas un preses departamenta komentārs attiecībā uz plašsaziņas līdzekļu uzdoto jautājumu par Latvijas puses piedāvāto jauno robežjautājuma sasaisti attiecībā uz robežlīguma parakstīšanu 28.04.2005. Pieejams: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/55853F26E6F04105C3256FF10055E841?OpenDocument [skatīts 15.10.2008.].

⁷⁶ Latvijas Ministru prezidenta Aigara Kalvīša 29.4.2007. paziņojums. Pieejams: <http://www.am.gov.lv/en/policy/bilateral-relations/statement/Statement/> [skatīts 15.10.2008.].

⁷⁷ Izvērstāku Latvijas un Krievijas prakses analīzi sk.: Paparinskis M. Maisot tiesisko "spageti bļodu": Robežlīgums, Satversme un starptautiskās tiesības. Jurista Vārds, 2007, Nr. 5. Daļa no prakses attiecībā uz deklarāciju ir pieejama Paparinskis M. Republic of Latvia Materials on International Law 2005. 6th Baltic Yearbook of International Law, 2006, 383. lpp., 392.-395. lpp. Latvijas prakse attiecībā uz robežlīguma ratifikācijas procesu, ieskaitot debates Saeimā un izvilkumus no Satversmes tiesas sprieduma ir ietverta Paparinskis M., Miļūna I. Republic of Latvia Materials on International Law 2007. 8th Baltic Yearbook of International Law, 2008.

⁷⁸ Ziemele I. Piezīmes pie sagatavotā lēmuma projekta. Jurista Vārds, 30.01.2007., Nr. 5.

⁷⁹ Paparinskis M. (sk. 77. atsauci).

⁸⁰ Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 36.3. un 36.4. punkts. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007_10_0102.htm [skatīts 14.10.2008.].

⁸¹ Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 77. un 78. punkts. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007_10_0102.htm [skatīts 14.10.2008.].

⁸² Turpat.

⁸³ Sk., piem: Movchan A. Problems of Boundaries and Security in the Helsinki Declaration. *Recueil des Cours*, 1977, Nr. 154, 1., 21.-24. lpp. Interesanti, ka vispārdomātākais šā principa izvērsums doktrīnā ir atrodams Latvijas tiesību zinātnieka darbā, Griģeļonis J. Princip nerusimosti granic v mezdunardnom prave. *Sovetskij ezegodnik mezdunardnovo prava*, 1981, 55.-68. lpp.

⁸⁴ Sk., piem.: Kohen M.G. *Possession contestée et souveraineté territoriale*. Parīze: PUF, 1997, 377.-379. lpp.; Russel H. S. The Helsinki Declaration: Brobdingnag or Lilliput? *AJIL*, 1976, Nr. 70, 242. lpp.

⁸⁵ Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 72. punkts. Pieejams:

http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007_10_0102.htm [skatīts 14.10.2008.].

⁸⁶ Satversmes tiesas tiesneses Kristīnes Krūmas atsevišķās domas lietā Nr. 2007-10-0102, 11. punkts. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2007_10_0102.htm [skatīts 14.10.2008.].

⁸⁷ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 3.1.1.-3.1.2. vadlīnija un komentārs. STK ziņojums tās 61. sesijā. A/64/10.

⁸⁸ Turpat, 3.1.3. vadlīnija un komentāri.

⁸⁹ Redgwell C. Universality or Integrity? Some Reflecting on Reservations to General Multilateral Treaties. *BYIL*, 1993, Nr. 64, 271. lpp.; Sinclair I. *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Mančestera: Manchester University Press, 1984, 63. lpp.

⁹⁰ Reuter P. *Introduction au droit des traits*. Parīze: PUF, 1995, 3. izdevums, 75. lpp.; sk. arī: Ruda J.M. *Reservations to Treaties*. *Recueil des Cours*, 1975, Nr. 146, 190. lpp.

⁹¹ Bowett D. Reservations to Non-Restricted Multilateral Treaties. *BYIL*, 1977, Nr. 48; Redgwell C. Universality or Integrity? Some Reflecting on Reservations to General Multilateral Treaties. *BYIL*, 1993, Nr. 64; Aust A. *Modern Treaty Law and Practice*. Oksforda: Oxford University Press, 2007, 2. izdevums, 140. lpp.

⁹² Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 3.1.3. vadlīnija un 3. komentārs. STK ziņojums tās 61. sesijā A/64/10.

⁹³ Aizliegtās un noteiktās atrunas arī pašas var radīt ļoti kaitinošas problēmas, sk. Vadlīniju projektu atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 3.1.1. vadlīnija, 1. komentārs un 3.1.2. vadlīnija, 1. komentārs. STK ziņojums tās 61. sesijā. A/64/10.

⁹⁴ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 2.6.1. vadlīnija un 23.-25. komentārs. STK ziņojums tās 60. sesijā. A/63/10. Ne tik skaidrs ir, vai tiesības iebilst pret nepieļaujamām atrunām izriet no plašas VKLT iztulkošanas vai no paražu tiesībām, sk. Simma B. *Reservations to Human Rights Treaties: Some Recent Developments*, grām: Liber

Amicorum Professor Ignaz Seidl-Hohenveldern. Hāga: Kluwer Law International, 1998, 663. lpp.

⁹⁵ Bowett (sk. 57. atsauci), 84. lpp.

⁹⁶ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 3.1.5. vadlīnija STK ziņojums tās 62. sesijā. A/65/10.

⁹⁷ Turpat, 10. komentārs.

⁹⁸ Turpat, 3.1.6. vadlīnija.

⁹⁹ Sk. vispārīgi: Chinkin C. Reservations and Objections to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, grām.: Gardner J.P. (redaktors) Human Rights as General Norms and a State's Right to Opt Out: Reservations and Objections to Human Rights Conventions. Londona: BIICL, 1997; Connors J. The Women's Convention in the Muslim World. Londona: BIICL, 1997; Schöpp-Schilling H.B. Reservations to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: An Unresolved Issue or (No) New Developments?, grām: Ziemele I. (redaktore) Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation. Leidene/Bostona: Martinus Nijhoff, 2004.

¹⁰⁰ Latvijas 04.10.2005. iebildums pret AAE veikto atrunu.

¹⁰¹ Latvijas 06.12.2006. iebildums pret Brunejas atrunu.

¹⁰² Latvijas 06.12.2006. iebildums pret Omānas atrunu.

¹⁰³ Latvijas 30.09.2003. iebildums pret Ēģiptes atrunu, sk. arī Latvijas 30.09.2003. iebildumu pret Sīrijas vatrunu.

¹⁰⁴ Sk. "Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114. pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1. protokola 2. pantam un tās 14. pantam (saistībā ar 1. protokola 2. pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27. pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu 5. pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30. pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18. pantam": Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-18-0106. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2004-18-0106.rtf> [skatīts 26.01.2010.].

¹⁰⁵ Sk.: Framework Convention for the Protection of National Minorities. Explanatory Report. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/157.htm>.

¹⁰⁶ Paporinskis M. Republic of Latvia Materials on International Law 2005. 6th Baltic Yearbook of International Law, 2006, 383., 390.-391., 395., 398.-399. lpp.

¹⁰⁷ Latvijas 10.11.2005. iebildums pret Pakistānas izdoto deklarāciju, sk. arī: Latvijas 15.11.2005. iebildumu pret Mauritānijas atrunu pie SPPPT; Latvijas 23.08.2006. iebildumu pret Bangladešas pausto izpratni pie Starptautiskās Konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu.

¹⁰⁸ Latvijas 04.10.2005. iebildums pret AAE atrunu.

¹⁰⁹ Varētu mēģināt nošķirt šķietamo pretrunu starp Latvijas izdoto deklarāciju pie Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību un Latvijas iebildumiem attiecībā uz SPPPT un SPESKT, par pamatu ņemot pieeju attiecībā uz atrunām pie nozīmīgākajiem pamattiesību līgumiem, sk. Vadlīniju projektu atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 3.1.12. vadlīnija STK ziņojums tās 62. sesijā. A/65/10. Tomēr pat šāda argumentācija nepalīdzētu gadījumos ar Konvenciju par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu un Starptautisko Konvenciju par cīņu pret terorisma finansēšanu.

¹¹⁰ Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 3.1.7. vadlīnija STK ziņojums tās 62. sesijā. A/65/10.

¹¹¹ Turpat, 1. un 11. komentārs.

¹¹² Vadlīniju projekts atrunām pie līgumiem [Draft Guidelines to the Reservations to Treaties]. 3.1.11. vadlīnija STK ziņojums tās 62. sesijā. A/65/10.

¹¹³ Turpat, 3.1.13. vadlīnija.

¹¹⁴ Turpat, 3.1.8.vadlīnija.

¹¹⁵ Turpat, 3.1.9.vadlīnija.

¹¹⁶ Turpat, 3.1.10. vadlīnija.

¹¹⁷ Turpat, 3.1.12.vadlīnija.

¹¹⁸ Klabbers J. Accepting the Unacceptable: A New Nordic Approach to Reservations to Multilateral Treaties. *Nordic Journal of International Law*, 2000, Nr. 69, 179., 181.-183. lpp.

¹¹⁹ Gan "valsts aizstāvji", gan "pamattiesību aizstāvji" ir pozīcijas kritisks apraksts no pretējās perspektīvas. Tiesnesis Simma (*Simma*) aprakstīja Pelē (*Pellet*) nostāju kā "konservatīvu, izteikti "valsts aizstāvju" [*Statist*] pozīciju jautājumā par atrunām pie pamattiesību līgumiem", kas "noteikti ir liela vilšanās pamattiesību aizstāvjiem", Simma (sk. 93. atsauci), 678. lpp. Turpretim Pelē kritizēja "tipisku pamattiesību aizstāvju [*droits-de-l'hommist*] pieeju: tās pamatā ir uzskats, ka vispārējie starptautisko tiesību noteikumi ir ekselenti, bet pilnīgi nepiemēroti šai tiesību nozarei - ko es saku, šai tiesību nozarei? Šai disciplīnai, kas būtu pamattiesību aizsardzība - pat ja, pēc manām domām, problēmas attiecībā uz jautājumiem par atrunām pie pamattiesībām ir noteiktas, īstas (jebkurā gadījumā, tās vienmēr ir pozicionētas kā tādas), bet ne vairāk, ne mazāk kā citās starptautisko tiesību nozarēs", sk. Pellet A. "Droits-de-l'hommisme" et droit international. Pieejams: <http://untreaty.un.org/ilc/sessions/52/french/amado.pdf> [skatīts 18.10.2008.], 3.-4. Pieejams: <http://untreaty.un.org/ilc/sessions/52/french/amado.pdf> [skatīts 18.10.2008.].

¹²⁰ Sk., piem.: Ziemele I. (redaktore) *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation*. Leidene/Bostona: Martinus Nijhoff, 2004; Gardner J.P. (redaktore) *Human Rights as General Norms and a State's Right to Opt Out: Reservations and Objections to Human Rights Conventions*. Londona: BIICL, 1997.

¹²¹ Sk., piem.: Marks S. *Three Regional Human Rights Treaties and their Experience of Reservations*, grām.: Gardner J.P. (redaktore) *Human Rights as General Norms and a State's Right*

to Opt Out: Reservations and Objections to Human Rights Conventions. Londona: BIICL, 1997.

¹²² Redgwell C. Reservations to Treaties and Human Rights Committee General Comment No 24 (52). ICLQ, 1997, Nr. 46, 390. lpp.

¹²³ Simma (sk. 93. atsauci), 666. lpp.; Klabbers (sk. 116. atsauci); Seibert-Fohr A. The Potentials of the Vienna Convention on the Law of Treaties with Respect to Reservations to Human Rights Treaties: grām: Ziemele I. (redaktore) Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation. Leidene/Bostona: Martinus Nijhoff, 2004, 200.-203. lpp.

¹²⁴ Sk., piem.: Nīderlandes 07.10.2005. iebildumu pret Pakistānas izdoto deklarāciju attiecībā uz SPESKT.

¹²⁵ Sk., piem.: Grieķijas 11.10.2004. iebildumu pret Turcijas veikto atrunu pie SPESKT.

¹²⁶ Sk., piem.: Latvijas 10.11.2005. iebildumu pret Pakistānas izdoto deklarāciju attiecībā uz SPESKT.

¹²⁷ Kanādas 14.06.2007. iebildums pret Brunejas veikto atrunu pie Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu.

¹²⁸ Itālijas 18.05.2006. iebildums pret Beļģijas veikto atrunu pie Starptautiskās Konvencijas par cīņu pret teroristu rīkotajiem sprādzieniem.

¹²⁹ Sk., piem.: Slovākijas 04.12.2006. iebildumu pret Brunejas veikto atrunu pie Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu.

¹³⁰ Sk., piem.: Čehijas 12.09.2007. iebildumu pret Maldīvijas veikto atrunu pie SPPPT.

¹³¹ Igaunijas 11.05.2007. iebildums pret Brunejas veikto atrunu pie Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu.

¹³² Sk., piem., Moldovas 06.10.2003. iebildumu pret Pakistānas veikto atrunu pie Starptautiskās Konvencijas par cīņu pret teroristu rīkotajiem sprādzieniem.

¹³³ Kipras 07.12.2004. iebildums pret Turcijas veikto atrunu pie Konvencijas par Apvienoto Nāciju Organizācijas un asociētā personāla drošību.

¹³⁴ Īpašā ziņotāja A. Pelē (*Alain Pellet*) Pirmais ziņojums par tiesisko regulējumu un praksi attiecībā uz atrunām pie starptautiskajiem līgumiem [Second Report on Reservations to Treaties by Special Rapporteur Alain Pellet], *Yearbook of the International Law Commission (ILCYb)*, 1996, 2. sējums, A/CN.4/477 Add.1.

¹³⁵ Sicilianos L-A. The Classification of Obligations and the Multilateral Dimension of the Relations of International Responsibility. *European Journal of International Law (EJIL)*, 2002, Nr. 13, 1127., 1127.-1145. lpp.; Pauwelyn J. A Typology of Multilateral Treaty Obligations: Are WTO Obligations Bilateral or Collective in Nature? *EJIL*, 2003, Nr. 14, 907., 907.-951. lpp.; Crawford J. Multilateral Rights and Obligations in International Law. *Recueil des Cours*, 2006, Nr. 319, 325.,

344. lpp.

¹³⁶ Klabbers J. On Human Rights Treaties, Contractual Conceptions and Reservations, grām: Ziemele I. (redaktore) Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime: Conflict, Harmony or Reconciliation. Leidene/Bostona: Martinus Nijhoff, 2004, 153. lpp.

¹³⁷ Goodman R. Human Rights Treaties, Invalid Reservations and State Consent. AJIL, 2002, Nr. 96, 531., 538.-559. lpp.

¹³⁸ Sk. ANO Starptautiskās tiesas 21.06.1971. konsultatīvo atzinumu lietā "Tiesiskās sekas valstīm Dienvidāfrikas ilgstošās klātbūtnes Namībijā (Dienvidrietumu Āfrikā) dēļ" [Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa)]. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/53/5595.pdf> [skatīts 27.01.2010.].

¹³⁹ Gardiner R. Treaty Interpretation. Oksforda: Oxford University Press, 2008, 245. lpp.

¹⁴⁰ Simma (sk. 93. atsauci), 675. lpp.

¹⁴¹ Par šādas rīcības loģisko pamatojumu var vienīgi izteikt minējumus. Iespējams, ka atšķirība starp abām situācijām ir tā, ka ECT spriedumi ir juridiski saistoši, bet CTK ziņojumi nav (lai gan šis arguments tieši varētu tikt aplūkots pretēji, pieņemot, ka valstīm ir lielākas bažas par juridiskām kļūdām juridiski saistošos spriedumos). Iespējams, ka atšķirība ir tā, ka ECT spriedumi bija retrospektīvi un attiecās uz noteiktu valsti, kamēr [CTK] Vispārējais komentārs bija uz nākotni vērsts un vispārējs, tādējādi norādot uz nodomu to turpmākajā praksē piemērot noteiktāk. Iespējams, ka atšķirība ir saskatāma konkrētajās atrunās, ko valstis bija veikušas pie abām konvencijām. Iespējams, ka atšķirība ir tajā, ka ir grūti apstrīdēt un mainīt ECT viedokli salīdzinājumā ar CTK viedokli. Iespējams, pavisam ikdienišķā līmenī, ka pastāv lielāka uzticēšanās ECT institucionālajām un personāla spējām šādas analīzes veikšanai. Vai, iespējams, ka ECT pieeja tiek uzskatīta par tādu, kas mazāk ietekmēs vispārējo starptautisko tiesību attīstību nekā tā, kas tiek īstenota ANO. Lai kādi - visi, daži vai neviens no iepriekš minētajiem - arī nebūtu Apvienotās Karalistes un Francijas nostājas patiesie iemesli, neiebilšanas un tieši izteiktas iebilšanas normatīvā nozīme ir attiecīgi konkrētās interpretācijas pieņemšana pirmajā gadījumā un šādas piekrišanas trūkums pēdējā gadījumā.

¹⁴² Latvijas 10.11.2005. iebildums pret Pakistānas izdoto deklarāciju.

¹⁴³ Gardiner (sk. 30. atsauci), 236.-237. lpp.

¹⁴⁴ Lowe V. International Law, 2007, 53.-55. lpp., 61.-63. lpp.

¹⁴⁵ Nīderlandes 20.05.2005. iebildums pret Beļģijas veikto atrunu pie Starptautiskās konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu.

¹⁴⁶ Itālijas 18.05.2006. iebildums pret Beļģijas veikto atrunu pie Starptautiskās konvencijas par cīņu pret teroristu rīkotajiem sprādzieniem.

¹⁴⁷ Simma B., Alston P. The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens and General Principles. Australian Yearbook of International Law, 1999, Nr. 12, 82. lpp.